
Варшава, 9 вересня 2020 р.

Висновок №: TRAFF-UKR/378/2020 [JB]

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

УКРАЇНА

Цей висновок підготовано за сприяння Маркелли Пападулі, адвоката в Англії та Уельсі, та рецензовано Шу Шін Лух, баристером в Англії та Уельсі.

На основі неофіційного англійського перекладу Законопроєкту.

Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини

Ul. Miodowa 10, PL-00-251 Варшава

Офіс: +48 22 520 06 00, факс: +48 22 520 0605

www.legislationline.org

РЕЗЮМЕ І КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

[Проєкт змін до деяких законодавчих актів України спрямований на включення положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції) (далі «Проєкт змін»). ОБСЄ/БДІПЛ вітає ініціативу щодо імплементації такого законодавства, і, якщо його буде прийнято, проєкт змін безсумнівно реалізує деякі положення Конвенції та вдосконалив відповідну законодавчу базу України.

З іншого боку, Україна має можливість додатково вдосконалити свою законодавчу базу для захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, включивши положення не лише Лансаротської конвенції, а й інших відповідних міжнародних джерел, державоучасницею яких вона є, та подальших відповідних юридичних джерел, включаючи Конвенцію ООН про права дитини (КПД ООН); і, зокрема, Факультативний протокол до КПД ООН про продаж дітей, дитячу проституцію та дитячу порнографію; Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.); Конвенцію Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми; Зобов'язання ОБСЄ; та законодавство Європейського Союзу.

Більш конкретно, ОБСЄ/БДІПЛ надає такі рекомендації для подальшого вдосконалення законопроєкту:

- А.** У проєкті змін: поширити захист від сексуальної експлуатації та сексуального насильства на всіх осіб, які не досягли 18-річного віку, визначивши дітьми осіб, які не досягли цього віку, зокрема встановивши вищу вікову межу в Статтях 155, п. 2, 156¹, 301¹ і 301²; забезпечити, щоб сексуальне насильство чи сексуальна експлуатація дитини із застосуванням сили, примусу і погроз, зловживання вразливим становищем та особливо вразливими

- обставинами, такими як інвалідність і залежний стан, були введені в Кримінальний кодекс та/або визначені як обтяжений злочин. [див. пп. 21-23];
- В.** За необхідності розглянути можливість заміни терміну «дитяча порнографія» на «матеріали із сексуальним насильством над дітьми» або «сексуальна експлуатація дітей». Слід передбачити кримінальну відповідальність за всі форми комерційної експлуатації дітей. Включити положення щодо вирішення питань сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми в Інтернеті, включаючи матеріали із сексуальним насильством над дітьми (МСНД, включаючи віртуальні МСНД). [див. пп. 24-25];
- С.** Забезпечити дотримання національних та міжнародних норм щодо захисту даних та конфіденційності під час створення і ведення реєстру осіб, які вчинили статеві злочини щодо дітей [див. п. 26];
- Д.** Пояснити у Статті 301¹ Проєкту змін усі форми МСНД та сексуальної експлуатації дітей (СЕД), включаючи фільми, DVD, CD-ROM, дискети, CD-R та інші електронні носії та пристрої, включаючи комп'ютери, планшети та мобільні телефони [див. п. 28];
- Е.** Додати положення про «отримання прибутку від дитини або інший спосіб її експлуатації для таких цілей, включаючи всі види комерційної експлуатації дітей», для повного виконання зобов'язань у Статті 21 Лансаротської конвенції. [див. пп. 31-33];
- Ф.** Включити положення про можливість врахування попередніх судимостей, винесених іншими державами-учасницями Лансаротської конвенції. Відповідно до Статті 29 Конвенції. [див. п. 35];
- Г.** Внести до Проєкту змін конкретні правові положення для забезпечення можливості несення юридичними особами

- відповідальності за Статтею 26 Лансаротської конвенції. [див. п. 38];
- Н.** Включити чіткі та однозначні формулювання щодо заходів із підвищення обізнаності, пов'язаних із сексуальним насильством та експлуатацією, зокрема для тих, хто регулярно контактує з дітьми. [див. пп. 47-48];
- І.** Положення про навчання повинні включати принцип захисту прав жертви протягом усієї процедури ідентифікації та реабілітації. Крім того, особливі гендерні потреби дітей-жертв і права дитини повинні бути пріоритетним фактором при розробленні відповідних сесій із нарощування потенціалу для кожної зацікавленої групи, з особливим акцентом на принципі недискримінації, особливостях ідентифікації дівчаток і хлопчиків-жертв і на допомозі з метою недискримінації [див. пп. 47-48];
- Ж.** Включити пункт, який передбачає кримінальну відповідальність за обіг матеріалів, що рекламують *можливість* сексуальної експлуатації чи насильства [див. п. 51];
- К.** Додаткові положення про превентивне (перед правопорушенням) втручання та програми втручання в ході або після кримінального провадження (включаючи реєстри правопорушників) повинні бути узгоджені зі стандартами Лансаротської конвенції [див. пп. 54 – 55];
- Л.** Розробити систему збору даних на національному рівні про ситуацію із сексуальним насильством та експлуатацією дітей, дотримуючись принципів захисту даних [див. пп. 61-64];
- М.** Забезпечити непокарання та непритягнення до відповідальності дітей-жертв у разі їх участі у вербуванні чи залученні інших дітей до МСНД та інших форм торгівлі дітьми або експлуатації. [див. пп. 71-72];
- Н.** Відповідно до широких правових вимог, встановлених конвенціями

Ради Європи та Європейським судом з прав людини, а також іншими відповідними правовими документами, до національних положень про розслідування слід внести правові положення, щоб забезпечити, серед іншого, ефективні та чутливі до дітей розслідування. [див. Частину 4.2]; і

- О. Включити суворі правові положення, що встановлюють презумпцію неповноліття у випадку, якщо вік дитини не встановлений, та гарантують, що кримінальне розслідування може розпочатися без підтвердження віку особи, коли є підстави вважати, що ця особа може бути дитиною [див. пп. 80 – 81].

Додаткові рекомендації можна знайти в тексті, виділеному жирним шрифтом.

У рамках своїх повноважень сприяти державам-учасницям ОБСЄ у виконанні зобов'язань ОБСЄ, ОБСЄ/БДІПЛ розглядає на запит проєкт і чинне законодавство для оцінки їх відповідності міжнародним стандартам прав людини і зобов'язанням ОБСЄ та надає конкретні рекомендації щодо вдосконалення.

ЗМІСТ

I. ВСТУП.....	8
II. СФЕРА ОГЛЯДУ.....	8
III. АНАЛІЗ	9
1. Міжнародні стандарти та зобов'язання ОБСЄ щодо сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми [...]	9
1.1. Відповідні джерела у міжнародному праві	9
1.1.1 Відповідні джерела ОБСЄ.....	10
1.1.2 Відповідні регіональні джерела.....	11
2. Питання визначень	13
2.1. Визначення злочинів	13
2.1.1 Сексуальне насильство та сексуальна експлуатація дітей.....	13
2.1.2 Матеріали із сексуальним насильством над дітьми (МСНД).....	17
2.1.3 Підбурювання.....	18
2.1.4 Правопорушення, що передбачають участь дитини у виробництві МСНД.....	19
2.1.5 Пособництво.....	19
2.1.6 Попередні вироки в інших державах-учасниках Лансаротської конвенції.....	20
2.1.7 Особи, що підлягають покаранню.....	20
3. Законодавство про запобігання насильству та експлуатації.....	21
3.1. Підвищення обізнаності	21
3.2. Навчання	24
3.3. Заборона матеріалів сексуального насильства або експлуатації дітей ...	26
3.4. Запобіжні заходи	27
3.5. Міжвідомче та міждержавне співробітництво і залучення громадянського суспільства	28
3.6. Системи моніторингу і збору даних щодо ситуації сексуального насильства та експлуатації дітей	29
4. Законодавство про переслідування та захист дітей-жертв, ефективне судове переслідування та розслідування	31
4.1. Непокарання та непритягнення до відповідальності дітей-жертв	33
4.2. Ефективне розслідування	35
4.3. Співпраця з країнами походження та транзиту в процесі розслідування	37

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

<i>4.4. Презумпція неповноліття</i>	38
<i>4.5. Захист приватного життя та даних</i>	39
<i>4.6. Ідентифікація жертв</i>	40
<i>4.7. Надання медичної, соціальної та психологічної допомоги</i>	41
<i>4.8. Доступ до юридичної інформації, консультування та допомоги дітям</i> ...	43
<i>4.9. Забезпечення фізичного захисту у кримінальному провадженні</i>	45
<i>4.10. Компенсація та юридична адреса</i>	47
5. Остаточні коментарі	48
<i>5.1. Гендерно-нейтральний законопроект</i>	48
<i>5.2. Оцінка впливу та активний підхід</i>	48

Додаток: ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

I. ВСТУП

---

1. 1 червня 2020 року Уповноважений у справах дітей при Президенті України направив до Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (далі «ОБСЄ/БДПЛ») запит на юридичний перегляд Змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції).
2. [12 червня 2020 р. ОБСЄ/БДПЛ відповіло на цей запит, підтвердивши готовність Бюро підготувати юридичний висновок щодо відповідності цих проектів змінам міжнародних стандартів із прав людини та зобов'язанням ОБСЄ з питань людського виміру. Цей висновок був підготовлений у відповідь на вищезазначений запит. БДПЛ здійснило цю оцінку в межах своїх повноважень надавати допомогу державам-учасникам ОБСЄ у виконанні ключових зобов'язань ОБСЄ з питань людського виміру.

II. СФЕРА ОГЛЯДУ

---

3. Сфера цього висновку охоплює лише проект закону, поданий на розгляд. Отже, висновок не є повним і всебічним оглядом всієї правової та інституційної бази, що регулює захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.
4. Висновок порушує ключові проблеми та містить вказівки на питання, що викликають занепокоєння. В інтересах стислості він зосереджується більше на сферах, які потребують внесення змін або вдосконалень, ніж на позитивних аспектах Проекту змін. Наступні рекомендації ґрунтуються на міжнародних стандартах, нормах та практиках, а також на відповідних зобов'язаннях ОБСЄ з питань людського виміру. У цьому висновку також висвітлюються, у відповідних випадках, найкращі практики інших держав-учасниць ОБСЄ у цій галузі. Посилаючись на національне законодавство, ОБСЄ/БДПЛ не виступає за будь-яку конкретну модель певної країни; скоріше, воно прагне надати чітку інформацію про застосовні міжнародні стандарти, одночасно ілюструючи їх застосування на практиці у певних національних законах. До будь-якого прикладу певної країни завжди слід підходити з обережністю, оскільки він не обов'язково може бути скопійований в іншій країні та завжди повинен розглядатися з урахуванням ширшої національної інституційної та правової бази, а також контексту країни і політичної культури.
5. Більше того, відповідно до Плану дій ОБСЄ щодо сприяння гендерній рівності на 2004 рік та зобов'язань включити гендерну перспективу до діяльності, програм та проектів ОБСЄ, аналіз Висновку враховує потенційно різний вплив Проекту закону на жінок та чоловіків.¹

---

¹ Див. п. 32 Плану дій ОБСЄ щодо сприяння гендерній рівності, прийнятого Рішенням № 14/04, MC.DEC/14/04 (2004), <<http://www.osce.org/mc/23295?download=true>>

Юридичний висновок щодо Проекту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

6. Цей висновок ґрунтується на неофіційному англійському перекладі Проекту змін на замовлення ОБСЄ/БДПЛ, який додається до цього документа як Додаток. Переклад може містити помилки. Висновок буде перекладено українською мовою, але англійська версія матиме перевагу у випадку розбіжностей.
7. Цей огляд не заважає ОБСЄ/БДПЛ формувати додаткові письмові чи усні рекомендації або коментарі щодо відповідних правових актів, які стосуються захисту дітей в Україні, або пов'язаних із ними політик, і не впливає на попередні рекомендації чи коментарі.

III. АНАЛІЗ

---

1. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ОБСЄ ЩОДО СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ [...]

1.1. Відповідні джерела у міжнародному праві

8. Широко визнано, що сексуальна експлуатація та насильство над дітьми є особливо жахливим порушенням прав людини і злочином. За даними ЮНІСЕФ «секс-індустрія»² експлуатує близько 2 мільйонів дітей щороку, і в Інтернеті розміщується понад 1 мільйон зображень знущань над 10-20 тис. дітей у матеріалах із сексуальним насильством над дітьми (МСНД).³ Невдала та неналежна ідентифікація, відсутність ідентифікації цих дітей, а також недостатня обізнаність (особливо про використання технологій та Інтернету) й інші відомі проблеми змусили міжнародне співтовариство застосувати загальний та всебічний підхід з особливим акцентом на кримінальному і правозахисному аспекті цього питання. Цей підхід знайшов своє відображення в численних інструментах із прав людини та юридичних документах, серед яких Конвенція ООН про права дитини (КПД ООН)⁴, а також Факультативний протокол до КПД ООН щодо продажу дітей, дитячої проституції та дитячої порнографії (далі «Факультативний протокол»)⁵ та Протокол про запобігання та припинення

---

² ЮНІСЕФ: «Дитинство під загрозою» <https://www.unicef.org/sowc05/english/povertyissue3.html>

³ МСНД означає матеріали, що зображують акти сексуального насильства та/або фокусуються на геніталіях дитини. МСНД має різні форми, зокрема фотографії та відео, що містять хроніку сексуального насильства, потокове відео насильства на вимогу й інші «форми матеріалів, що містять сексуальне насильство та експлуатацію дітей, такі як аудіофайли, написані сюжетні лінії чи інші можливі форми запису.» Існує значний ступінь накладення ринків МСНД та сексуальної торгівлі дітьми; Додаткову інформацію щодо цього аспекту можна знайти за адресою: [https://www.icmec.org/csam-model-legislation/#:~:text=150countries%20have%20refined%20or,CSAM\)%20law%20in%20196%20countries.&text=Require%20Internet%20Service%20Providers%20\(ISPs,or%20to%20some%20other%20agency.](https://www.icmec.org/csam-model-legislation/#:~:text=150countries%20have%20refined%20or,CSAM)%20law%20in%20196%20countries.&text=Require%20Internet%20Service%20Providers%20(ISPs,or%20to%20some%20other%20agency.)

⁴ Україна ратифікувала Конвенцію про права дитини 28 серпня 1991 р. (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_No=IV-11&chapter=4&lang=en)

⁵ Україна ратифікувала Факультативний протокол до КПД ООН про продаж дітей, дитячу проституцію та дитячу порнографію в 2003 році (<https://indicators.ohchr.org/>)

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (далі «Палермський протокол»)⁶. У Палермському протоколі чітко розглядається питання попиту, оскільки він вимагає від держав прийняття або посилення законодавчих або інших заходів в освітній, соціальній чи культурній сферах, щоб знеохотити попит, який сприяє всім формам експлуатації людей, особливо жінок та дітей. Загальна нормативна база ООН забезпечує міцну основу для чітких дій держав, спрямованих на ефективний захист дітей, зокрема від: спонукання чи примусу до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; експлуаторського використання в проституції чи інших незаконних сексуальних діях та в порнографічних постановках і матеріалах; експлуатації через продаж і торгівлю дітьми з будь-якою метою або в будь-якій формі; будь-якої іншої форми експлуатації, яка може завдати шкоди будь-яким аспектам добробуту дитини. Загальна нормативна база ООН забезпечує міцну основу для чітких дій держав, спрямованих на ефективний захист дітей, зокрема від: спонукання чи примусу до будь-якої незаконної сексуальної діяльності; експлуаторського використання в проституції чи інших незаконних сексуальних діях та в порнографічних постановках і матеріалах; експлуатації через продаж і торгівлю дітьми з будь-якою метою або в будь-якій формі; будь-якої іншої форми експлуатації, яка може завдати шкоди будь-яким аспектам добробуту дитини. Визнаючи вирішальну важливість дій держав, КПД ООН у Статті 4 однаково визнає транснаціональний характер цих явищ та необхідність дво- і багатостороннього співробітництва для боротьби з безкарністю та забезпечення розвитку дітей у безпечному і захисному середовищі.⁷

1.1.1 Відповідні джерела ОБСЄ

9. Як держава-учасниця ОБСЄ, Україна зобов'язалася дотримуватись основних принципів Плану дій ОБСЄ щодо протидії торгівлі людьми (далі «План дій ОБСЄ»). План дій ОБСЄ, прямо посилаючись на Палермський протокол Організації Об'єднаних Націй, також зобов'язує держави розробляти і впроваджувати Національні механізми розгляду, визначені як національні норми співпраці, за допомогою яких державні суб'єкти у стратегічному партнерстві з громадянським суспільством виконують свої зобов'язання щодо захисту та сприяння правам людини жертв торгівлі людьми, особливо дітей.
10. Додатково до Плану дій ОБСЄ у документі буде зазначено кілька рішень/інструментів ОБСЄ.⁸

---

⁶ Україна ратифікувала Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермський протокол), 21 травня 2004 р. (https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_No=XVIII-12-a&chapter=18&clang=en#6)

⁷ Сантос Пайс, М., Законодавча база ООН щодо захисту дітей від сексуального насильства, включаючи сексуальне насильство та експлуатацію, доступна за посиланням: <https://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/SantosPais.pdf>, доступ 10 серпня 2020 року.

⁸ Рішення № 685 Додаток до Плану дій ОБСЄ з боротьби із торгівлею людьми: Задоволення особливих потреб дітей-жертв торгівлі людьми для захисту та допомоги, 7 липня 2005 р.; Рішення № 15/06 про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей, 5 грудня 2006 р.;

1.1.2 Відповідні регіональні джерела

11. На регіональному рівні Конвенція РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, також відома як «Лансаротська конвенція»,⁹ вимагає передбачення кримінальної відповідальності за всі види сексуальних злочинів проти дітей і є найбільш відповідним правовим інструментом для цього Висновку, оскільки Проєкт змін спрямований на імплементацію Лансаротської конвенції в українське законодавство. Лансаротська конвенція передбачає, що держави в Європі та за її межами повинні приймати конкретні законодавчі акти та вживати заходів для запобігання сексуальному насильству, захисту дітей-жертв та притягнення до відповідальності винних осіб. Лансаротська конвенція є всеосяжним міжнародним документом, що зосереджує увагу на запобіжних, захисних та кримінально-правових аспектах боротьби з усіма формами сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми і встановлює спеціальний механізм моніторингу.¹⁰ «Лансаротський Комітет» (тобто Комітет Сторін Лансаротської конвенції) є органом, створеним для контролю за тим, чи ефективно Сторони виконують Лансаротську конвенцію. Комітету також доручається визначати найкращі практики, зокрема під час заходів із нарощування потенціалу (навчальних візитів, конференцій тощо). Для сприяння його роботі Комітет залучає національні правозахисні установи, а також громадянське суспільство, та прагне участі дітей.¹¹
12. Чотири основні цілі Лансаротської конвенції – це так звані «4Р», а саме: (1) **запобігати** («prevent») сексуальній експлуатації та сексуальному насильству над дітьми і боротися з ними, (2) **захистити** («protect») права дітей, що постраждали від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, (3) **переслідувати** («prosecute») винних і (4) **сприяти** («promote») застосуванню відповідної політики та національної і міжнародної співпраці проти цього явища. Вказані цілі

Додаткове засідання з питань людського виміру щодо боротьби із сексуальною експлуатацією дітей, 18-19 жовтня 2007 р., Підсумковий звіт; -Торгівля дітьми: від захисту до запобігання, 28-29 травня 2018 р.,

Підсумковий звіт; -Рішення № 9/07 про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей в Інтернеті;

Рішення № 13/04 Особливі потреби дітей-жертв торгівлі людьми для захисту та допомоги, 7 грудня 2004 р.; Рішення № 13/05 Протидія торгівлі людьми, 6 грудня 2005 р.;

Рішення № 5/08: Посилення реакцій кримінального правосуддя на торгівлю людьми шляхом всебічного підходу, 5 грудня 2008 р.;

Рішення № 1107 Додаток до Плану дій ОБСЄ з боротьби із торгівлею людьми: десять років по тому, 6 грудня 2013 р.;

Рішення № 7/17 Посилення зусиль для боротьби з усіма формами торгівлі дітьми, в тому числі для сексуальної експлуатації, а також з іншими формами сексуальної експлуатації дітей, 8 грудня 2017 р.;

Рішення № 6/17 Посилення зусиль щодо запобігання торгівлі людьми, 8 грудня 2017 р.;

Рішення № 6/18 Посилення зусиль щодо запобігання торгівлі дітьми та боротьби з нею, включаючи неповнолітніх без супроводу, 7 грудня 2018 року.

⁹ Україна ратифікувала Лансаротську конвенцію 27 серпня 2012

року: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201/signatures>

¹⁰ Додаткову інформацію можна знайти на ЕСПАТ, Посилення законів щодо сексуальної експлуатації дітей, Практичний посібник, доступний за посиланням: https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/Demand-Summary-Paper_5.pdf/

¹¹ Слід також послатися на Договір РЄ 106 від 1996 року, Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, яка є юридичним документом, призначеним для доповнення КПД ООН. Україна підписала цю Конвенцію у 1999 році та ратифікувала її у 2006 році. Конвенцію можна знайти за адресою: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdaf>.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

знайшли своє відображення також в інших правових документах, перелічених нижче. З погляду впливу на попит Лансаротська конвенція є певним удосконаленням наявного регіонального законодавства.

13. Інші відповідні правові документи, на які буде посилатися цей огляд, включають Конвенцію Ради Європи про заходи проти торгівлі людьми 2005 року (далі – Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), один із основних правових інструментів. Стаття 1, п. 2 Конвенції РЄ проти торгівлі людьми встановлює механізм моніторингу конвенції для забезпечення ефективного впровадження Конвенції усіма державами-учасницями Конвенції. Цей всеосяжний договір зосереджений на захисті жертв торгівлі людьми та захисті їх прав. Він також спрямований на запобігання торгівлі людьми та притягнення до відповідальності торговців людьми. Він стосується всіх форм торгівлі людьми, незалежно від того, чи вона національна, чи транснаціональна, пов'язана з організованою злочинністю чи ні, того, чи жертва є жінкою, чоловіком чи дитиною, та чи експлуатація має форму сексуальної експлуатації, примусової праці або послуг чи іншої практики.
14. Важливим буде також посилання на Європейський суд з прав людини, який неодноразово виносив рішення у справах щодо експлуатації та насильства над дітьми і встановив судову практику із цих питань відповідно до Статей 3, 8 і 13 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Європейський суд з прав людини також постановив, що торгівля людьми як злочин входить у ряд порушень, заборонених Статтею 4 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), і, отже, випадки торгівлі дітьми із сексуальною експлуатацією як метою злочину можуть також викликати порушення Статті 4.¹² Європейський суд з прав людини часто визнавав, що об'єкт і мета ЄКПЛ вимагають тлумачення та застосування її положень, щоб зробити її гарантії практичними та ефективними. Іншим відповідним інструментом є Конвенція РЄ про кіберзлочинність¹³ і Конвенція РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму.¹⁴
15. Задля повноти, там, де це доречно, на правову базу Європейського Союзу (ЄС) посилатимуться як на інструмент порівняльного правового аналізу, зокрема на Хартію основних прав (ХОП) ЄС, яка прямо забороняє торгівлю людьми відповідно до Статті 5 (3) і прямо посилається на права дитини та на захист і піклування, необхідні для її добробуту, у Статті 24. Інші відповідні правові інструменти ЄС включають Директиву ЄС про боротьбу з торгівлею людьми 2011/36/ЄС (далі «Директива про боротьбу з торгівлею людьми», яка включає більш конкретні положення щодо захисту дітей від експлуатації (включаючи сексуальну експлуатацію), Директиву 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів і заміщення Рамкового рішення Ради

¹² Європейський суд з прав людини, *Ранцев проти Кіпру та Росії*, (Заява № 25965/04), п. 282.

¹³ Серія договорів Ради Європи 185, Конвенція про кіберзлочинність (2001), доступна за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680081561>, див., напр., Статтю 9 (правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією). Україна ратифікувала цю Конвенцію 10.03.2006 (https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/country/U?p_auth=pi6hGsDh)

¹⁴ Серія договорів Ради Європи 198, Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, доступна за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008371f>, див., напр., Статтю 3 (заходи конфіскації).

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

2001/220/ЖНА (далі «Директива про жертви»)¹⁵ Найбільш відповідним правовим інструментом для цілей цього Огляду є Директива 2011/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року про боротьбу із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією. «Директива ЄС щодо відмивання грошей»¹⁶ також є важливою, оскільки криптовалюта може використовуватися зокрема щодо дітей, так само як інші відповідні інструменти ЄС щодо електронних доказів / транскордонного доступу до електронних доказів.¹⁷

2. ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕНЬ

16. Визначення злочинів, включених до сфери сексуального насильства та експлуатації дітей, містяться у Факультативному протоколі, Лансаротській конвенції та Директиві ЄС 2011/93/ЄС. Корисні положення також можна знайти в п. 1 Рішення Ради міністрів МС.DEC 15.06, який містить перелік злочинних діянь, за які має бути передбачено кримінальну відповідальність як за злочини сексуальної експлуатації та насильства над дітьми. Рішення Ради міністрів надалі будуть називатися рішеннями МС.DEC або ОБСЄ).

2.1. Визначення злочинів

2.1.1 Сексуальне насильство та сексуальна експлуатація дітей

17. Проєкт змін (до Кримінального кодексу) включає низку положень, що встановлюють та визначають злочини, пов'язані із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією (хоча використовують іншу термінологію). Наприклад пропонувані зміни до п. 5 Статті 96³ передбачають кримінальну відповідальність за злочини сексуального характеру, вчинені агентами юридичних осіб, які діють за і від імені юридичної особи. Запропонований перегляд Статті 155 встановлює кримінальну відповідальність для фізичних осіб, які здійснюють сексуальні дії з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (п. 1), і для тих, хто вчиняє такі самі дії в обмін на грошову чи іншу винагороду жертві або третій особі (п. 2). У п. 2 Статті 155 також розглядається сценарій злочину, вчиненого особою, якій доручено виховання або догляд за потерпілим у випадках, коли вони спричинили безпліддя або інші тяжкі наслідки. Запропонований проєкт Статті 156¹ передбачає кримінальну відповідальність

¹⁵ Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів, доступна за посиланням <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

¹⁶ Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей або фінансування тероризму, змінений Регламент (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради, а також скасувальна Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради, і Комісійна Директива 2006/70/ЄС, доступні за посиланням: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015L0849&from=EN>.

¹⁷ Рекомендація щодо рішення Ради, що дозволяє розпочати переговори з огляду на домовленість між ЄС та США про транскордонний доступ до електронних доказів для судової співпраці у кримінальних справах: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/e-evidence-cross-border-access-electronic-evidence_en

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

підбурювання дітей із сексуальними цілями, тоді як запропонований проєкт Статті 301¹ передбачає кримінальну відповідальність за дитячу порнографію – володіння (п. 1), імпорт (п. 2), виготовлення, розповсюдження або продаж (п. 3). П. 4 цього ж положення говорить про обтяжену форму злочину. Проєкт Статті 301² передбачає кримінальну відповідальність за сексуальні постанови за участю неповнолітньої особи (різні форми вчинення). Як зазначалося вище, відповідно до проєкту Статті 155, дитина визначається як особа, яка не досягла шістнадцяти років. Отже, сюди належать усі вищеописані злочинні дії, якщо вони вчиняються щодо жертви, якій не виповнилося шістнадцять років.

18. Слід також зазначити, що у Факультативному протоколі (Стаття 2 (b))¹⁸, Лансаротській конвенції (Стаття 19) та Директиві ЄС 2011/93/ЄС (Стаття 2 (d)) використовується термін «дитяча проституція» для опису злочину, для якого слід передбачити окремі положення. Визначення дитячої проституції у Лансаротській конвенції, а також визначення в інших двох інструментах, стосуються організованого злочину, звертаючи увагу на вербування, примус і дитячу проституцію, тим самим підкреслюючи важкість цього огидного вчинку. Європейський суд з прав людини також неодноразово виявляв, що держави мають позитивний обов'язок захищати дітей від насильства відповідно до Статті 3 ЄКПЛ.¹⁹
19. Стаття 3 (a) Лансаротської конвенції також стосується дітей як осіб, молодших 18 років. Це стосується також інших відповідних джерел, включаючи Директиву ЄС 2011/93/ЄС (Стаття 2 (a)), Конвенцію РЄ проти торгівлі людьми (Стаття 4 d), Палермський протокол (Стаття 3 (d)) і Факультативний протокол, оскільки він використовує визначення дитини в КПД (Стаття 1). Також зазначається, що згідно зі Статтею 1 КПД, «дитина – це кожна людина віком до вісімнадцяти років, якщо за законодавством щодо дитинства повноліття не досягається раніше». Конвенція РЄ про кіберзлочинність (п. 9) визначає термін «неповнолітній» як особу віком до 18 років, хоча і вимагає, щоб нижча вікова межа була не менше 16 років. Відповідно до Статті 18.1 (a) Лансаротської конвенції, слід передбачити кримінальну відповідальність за сексуальні дії з дитиною, яка, згідно з відповідними положеннями національного законодавства, не досягла повноліття для здійснення сексуальних дій.
20. Суд пояснив у справі *М.С. проти Болгарії*, що будь-яке обвинувачення у сексуальній експлуатації чи насильстві над дітьми повинно неупереджено розглядатися правоохоронним органам та судовою системою, а також розглядатись у світлі відповідних сучасних стандартів порівняльного та міжнародного права, щоб встановити та ефективно застосувати кримінально-правову систему, що карає за всі форми звалтування та сексуального насильства.²⁰ МС.ДЕС 7/17, п. 6, закликає держави ефективно притягати до відповідальності осіб, які сексуально експлуатують дітей, тоді як п. 5 (b) закликає держави включати додаткові адміністративні заходи щодо винних, такі як

¹⁸ Цит. прим. 5, посилаючись на Статтю 2 (a)

¹⁹ Див., напр., Європейський суд з прав людини *D.P. і J.C. проти Сполученого Королівства*, пп. 136 – 138, де Суд встановив, що держава відповідає за захист дітей від насильства з боку їх вітчима.

²⁰ Європейський суд з прав людини, *М.С. проти Болгарії*, (Заява № 39272/98), п. 185.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

реєстрація в реєстрах сексуальних злочинців осіб, засуджених за сексуальну експлуатацію або насильство над дітьми, відповідно.²¹

21. Крім того, Стаття 18.1 (b) Лансаротської конвенції вимагає від держав вжити необхідних законодавчих або інших заходів для передбачення кримінальної відповідальності за сексуальне насильство, здійснення сексуальних дій з дитиною із застосуванням сили, погроз або примусу, зловживання вразливим становищем та особливо вразливими обставинами деяких дітей, такими як інвалідність або залежний стан. Стаття 3 Директиви ЄС 2011/93/ЄС відображає Статтю 18 Лансаротської конвенції, додаючи кримінальну відповідальність за примушування дитини бути свідком сексуальних дій без участі (п. 2 і 3).²²
22. У світлі вищевикладеного, відзначаючи, що «вік згоди» для добровільних статевих актів у багатьох країнах може бути нижчим за 18 років, зокрема в Україні, де він становить 16 років,²³ рекомендується переглянути проєкт змін, поширивши захист на всіх дітей-жертв сексуального насильства, які не досягли віку 18 років, зокрема, ввівши вищу вікову межу в статтях 155, п. 2, 156¹, 301¹ і 301².
23. Проєкт змін також повинен стосуватися застосування сили, примусу та погроз, зловживання вразливим становищем та особливо вразливими обставинами, такими як інвалідність і залежний стан, згідно з Лансаротською конвенцією (Стаття 18). Для забезпечення майбутньої гармонізації з регіональними правовими стандартами необхідне передбачення кримінальної відповідальності за навмисне, для сексуальних цілей, змушування дитини бути свідком сексуальних дій чи сексуального насильства без участі.

РЕКОМЕНДАЦІЯ А.

У Проєкті змін: поширити захист від сексуальної експлуатації та сексуального насильства на всіх осіб, які не досягли 18-річного віку, визначивши дітьми осіб, які не досягли цього віку, зокрема, встановивши вищу вікову межу в статтях 155, п. 2, 156¹, 301¹ and 301²; забезпечити введення в Кримінальний кодекс та/або визначення обтяженими злочинами сексуального насильства чи сексуальної експлуатації дитини із застосуванням сили, примусу та погроз, зловживання вразливим становищем та особливо

²¹ Цит. прим. 8 (РІШЕННЯ ОБСЄ № 7/17), можна провести паралелі міжнародного порівняльного закону і Закону Меган у США, див., напр.: <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/Report%20-%20Ministerial%20Decision%20-%20Design%20Final.pdf>, <https://112.international/society/police-to-ask-ukrainian-parliament-to-pass-megans-law-17388.html> та Операція Angel Watch: <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/4.37-Expert-Paper-ICE-HSI.pdf>, які сприяють міжнародному співробітництву та закликають до посилення кримінальної відповідальності для сексуальних насильників неповнолітніх. Відповідне положення про Angel Watch можна знайти в Частині 4 Закону Меган США.

²² Те саме положення входить до, цит. прим. 9, Стаття 22 «розбещення дітей»

²³ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/age-of-consent-by-country>; Відповідно до цит. прим. 9, Стаття 18.1 (a) вимагає кримінальної відповідальності за статеві стосунки «з дитиною, яка за відповідними положеннями національного законодавства не досягла законного віку для сексуальних дій».

вразливими обставинами, такими як інвалідність і залежний стан.

24. Як зазначалося вище, Проєкт змін, що переглядає Статтю 156¹ Кримінального кодексу, передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію дорослого, зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних систем і технологій, щодо зустрічі з неповнолітньою особою, якій менше 16 років, з метою вчинення сексуального злочину, коли ця пропозиція супроводжувалася суттєвими діями, що призвели до такої зустрічі. П. 2 цього ж положення передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію через вищезазначені системи з метою залучення неповнолітньої особи до дитячої порнографії МСНД, де пропозиція супроводжується суттєвими діями, що призвели до такої зустрічі. П. 3 встановлюється обтяжена форма злочину проти дитини, якщо вищезазначені дії вчиняються неодноразово або групою осіб як умисні дії. Схоже, це положення значною мірою відповідає вимогам цих двох регіональних правових стандартів (ст. 23 Лансаротської конвенції та ст. 6 Директиви 2011/93/ЄС стосуються підбурювання дітей). У Проєкті змін до Статті 156¹ також використовується термін «дитяча порнографія». Важливо зазначити, що хоча термін «дитяча порнографія» широко використовується, він не завжди може охопити всі форми експлуатації дітей. Тому пропонується, де доречно, використовувати терміни «матеріали сексуального насильства над дітьми», «сексуальна експлуатація дітей» та/або торгівля дітьми з метою сексуальної експлуатації, оскільки дитина не може розглядатися як учасник порнографії.
25. Відповідно до міжнародних та регіональних стандартів, також рекомендується встановити окреме положення в Проєкті змін, яке передбачатиме кримінальну відповідальність винних в МСНД щодо вербування, примусу, та використання МСНД.²⁴
- Можна розглянути можливість включення до проєкту змін, що мова МСНД замінює посилання на «дитячу порнографію» на терміни «матеріали сексуального насильства над дітьми» або «сексуальна експлуатація дітей», щоб забезпечити відповідність сучасним політичним тенденціям щодо цього питання.²⁵**

РЕКОМЕНДАЦІЯ В.

Там, де доречно, розглянути можливість заміни терміну «дитяча порнографія» на «матеріали сексуального насильства над дітьми» або «сексуальна експлуатація дітей». Слід передбачити кримінальну відповідальність за всі форми комерційної експлуатації дітей.

²⁴ Європейський суд з прав людини звернув увагу на неспроможність держави застосувати національне визначення конкретного злочину, про який ідеться, у справі *Содерман проти Швеції*, (Заява № 8227/04), п. 76.

²⁵ Інформацію щодо МСНД та мовної термінології можна знайти тут: <https://childrescuecoalition.org/educations/its-not-child-pornography-its-child-sexual-abuse-material/>.

Включити положення щодо сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми в Інтернеті, зокрема МСНД (зокрема віртуальний МСНД).

26. З метою посилення співпраці та координації між відповідними органами влади, такими як правоохоронні органи, імміграційні та прикордонні служби, Рішення Ради міністрів ОБСЄ 7/17 закликала держави-учасниці «прийняти додаткові адміністративні заходи щодо винних, такі як включення осіб, засуджених за сексуальну експлуатацію чи насильство над дітьми, до реєстрів сексуальних злочинців». Схоже, що Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканності дитини в Україні, що згаданий у Проекті змін та доповнює Статтю 10 Закону «Про захист дітей», створений на виконання вищезазначеного рішення МС, і в такий спосіб допускається реєстрація осіб, засуджених за сексуальну експлуатацію чи насильство над дітьми. Такі заходи не вважаються несумісними з ЄКПЛ.²⁶ Однак важливо також забезпечити дотримання законодавством стандартів захисту даних, щоб уникнути зловживання такою конфіденційною інформацією.²⁷ Подальше відповідне міжнародне порівняльне законодавство щодо міждержавного обміну інформацією про паспортні дані сексуальних злочинців, що подорожують, і конкретні паспортні ідентифікатори сексуальних злочинців можна знайти в законодавстві США (Закон Меган).²⁸

РЕКОМЕНДАЦІЯ С.

Забезпечити дотримання національних та міжнародних норм захисту даних і конфіденційності під час створення та ведення реєстру осіб, які вчинили статеві злочини щодо дітей.

2.1.2 Матеріали із сексуальним насильством над дітьми (МСНД)

27. МСНД регулює Стаття 301¹ Проекту змін, яка передбачає кримінальне покарання за свідоме отримання доступу до дитячої порнографії, володіння, придбання (п. 1), імпорт із метою продажу або розповсюдження (п. 2), виготовлення, продаж або розповсюдження (3) МСНД. Положення, зокрема, згадує примус у п. 3 як засіб досягнення участі дитини, а також включає обтяжену форму (якщо він вчинений неодноразово або призводить до великого доходу) (п. 4). Визначення

²⁶ Європейський суд з прав людини, *Гардель проти Франції*. (Заява № 16428/05), п. 71, *В.В. проти Франції* (Заява № 5335/06), п. 70 (французькою) та *М.В. проти Франції* (Заява №22115/06), п. 62

²⁷ *Там само*. (*Гардель проти Франції*), п. 62 «Захист персональних даних має фундаментальне значення для реалізації особою свого права на повагу до приватного та сімейного життя, гарантованого Статтею 8 Конвенції».

²⁸ Див., напр., Частина 6 Закону Меган, який вимагає, щоб сексуальні злочинці надавали інформацію, пов'язану з міжнародними подорожами, до реєстрів сексуальних злочинців: <https://www.congress.gov/114/bills/hr515/BILLS-114hr515enr.pdf>. Див. також дуже цікаве положення Частини 8 щодо унікальних паспортних ідентифікаторів сексуальних злочинців.

способів вчинення злочину дитячої порнографії видається детальним і охоплює сценарії, передбачені міжнародними та регіональними правовими стандартами.

28. Факультативний протокол включає коротке визначення дитячої порнографії як злочину у Статті 2 (с) та передбачення кримінальної відповідальності за неї у Статті 3 (с). Лансаротська конвенція охоплює дитячу порнографію у Статті 20, тоді як Директива ЄС 2011/93/ЄС – у Статті 2 (е) та Статті 5. Усі інструменти містять визначення того, що таке дитяча порнографія, відповідно до їх відповідних положень.²⁹ Проєкти змін до Статті 301¹ видаються цілком сумісними з вимогами цих двох регіональних правових стандартів. Конвенція РЄ про кіберзлочинність у Статті 9 (1) говорить про дитячу порнографію, що виробляється та/або розповсюджується за допомогою «комп'ютерної системи». Хоча «комп'ютерна система» – це динамічний термін, **пропонується розглянути можливість згадування в Проєкті змін інших конкретних форм МСНД та СЕД, включаючи фільми, DVD, CD-ROM, дискети, CD-R та інші електронні носії та пристрої, зокрема комп'ютери, планшети і мобільні телефони; та (ii) усі способи розповсюдження МСНД, зокрема через Інтернет.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ D.

Роз'яснити у Статті 301¹ Проєкту змін усі форми МСНД та СЕД, включаючи фільми, DVD, CD-ROM, дискети, CD-R та інші електронні носії та пристрої, зокрема комп'ютери, планшети і мобільні телефони.

2.1.3 Підбурювання

29. Підбурювання дітей з метою сексуального насильства та експлуатації висвітлюється Статтею 156¹ у Проєкті змін. Положення передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію дорослого, зокрема через інформаційно-комунікаційні системи і технології, щодо зустрічі з неповнолітньою особою, яка не досягла 16 років (див. Частина 2.1.1 щодо віку) з метою вчинення сексуального злочину, якщо ця пропозиція супроводжувалася суттєвими діями, що призвели до такої зустрічі. П. 2 цього ж положення передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію через вищезазначені системи з метою залучення неповнолітньої особи до дитячої порнографії МСНД, де пропозиція супроводжувалася суттєвими діями, що призвели до такої зустрічі. П. 4 встановлює обтяжену форму злочину, якщо вищезазначені дії вчиняються проти дитини неодноразово або групою осіб як умисні дії.
30. Стаття 23 Лансаротської конвенції та Стаття 6 Директиви 2011/93/ЄС охоплюють підбурювання дітей. Стаття 156 Проєкту змін видається цілком сумісною з вимогами цих двох регіональних правових стандартів, за винятком вікового обмеження, що застосовується для визначення дитини. **Це слід змінити відповідно до вимог міжнародного стандарту, як зазначено у Чащині 2.1.1 вище.**

²⁹ Див. *цит.* прим. 8 (Підсумковий звіт Додаткової зустрічі з питань людського виміру «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей», с. 6.

2.1.4 Правопорушення, що передбачають участь дитини у виробництві МСНД

31. Стаття 301¹ Проєкту змін охоплює реалізацію сексуальних постановок за участю неповнолітньої особи. Пп. 1 і 2 стосуються організаторів та учасників: П. 1 забезпечує включення сюди інформаційних та комунікаційних технологій, а п. 2 включає відвідування таких постанов із метою їх перегляду (зокрема за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій). П. 3 стосується участі дитини в такій постанові, зокрема вербування неповнолітньої особи або примушення її з «використанням обману, шантажу, вразливого стану особи, або з використанням насильства чи погрожування насильством».
32. Стаття 21 Лансаротської конвенції та Стаття 5 Директиви ЄС 2011/93/ЄС визначають, регулюють і вимагають передбачення кримінальної відповідальності за участь дитини у порнографічних постановках. Стаття 21 Лансаротської конвенції у п. 1 (b) зазначає, що злочин також включає «отримання прибутку від дитини або іншу експлуатацію її для таких цілей».
33. Проєкт змін до Статті 155 включає та конкретизує регіональні правові стандарти щодо участі дітей у різних сексуальних діях та Статті 156¹ щодо сексуального підбурювання. Однак він не містить нормативних актів, що стосуються отримання прибутку від дитини чи іншої експлуатації. Отже, для повної гармонізації законопроєкту з Лансаротською конвенцією **рекомендується внести зміни до законопроєкту, додавши посилання на «отримання прибутку від дитини або іншу експлуатацію її для таких цілей, включаючи всі форми комерційної експлуатації дітей».** Проєкт змін також повинен включати коротке положення, яке охоплює непокарання та непритягнення до відповідальності дітей, які є учасниками вербування чи підбурювання інших дітей до МСНД або інших форм торгівлі дітьми та експлуатації дітей, відповідно до частини про непокарання та непритягнення до відповідальності у Частині 4.1 *нижче*.

РЕКОМЕНДАЦІЯ Е.

Додати положення про «отримання прибутку від дитини або іншу експлуатацію її для таких цілей, включаючи всі форми комерційної експлуатації дітей» для повного виконання зобов'язань у Статті 21 Лансаротської конвенції.

2.1.5 Пособництво

34. У проєкті змін немає положень, які б вказували на передбачення кримінальної відповідальності за пособництво у злочинах, пов'язаних із сексуальною експлуатацією та насильством над дітьми. Це зобов'язання встановлено в Статті 3, п. 2 Факультативного протоколу, Статті 24 Лансаротської конвенції,³⁰ та Статті 7 Директиви ЄС 2011/93/ЄС. **Рекомендується передбачити кримінальну**

³⁰ Хоча відповідно до п. 3 Статті 24 Сторони можуть залишити за собою право не застосовувати цілком або частково п. 2 до конкретних правопорушень, визначених у Статті 20 (дитяча порнографія), Статті 21 (участь дитини у порнографічних постановках), Статті 22 (розбещення дітей) та 23 (підбурювання).

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

відповідальність за пособництво у злочинах сексуальної експлуатації та насильства над дітьми.

2.1.6 Попередні вироки в інших державах-учасниках Лансаротської конвенції

35. Стаття 29 Лансаротської конвенції містить важливе положення для держав-учасниць щодо передбачення, шляхом законодавчих чи інших заходів, можливості враховувати попередні вироки, винесені іншою Стороною Лансаротської конвенції щодо злочинів, на які поширюється Лансаротська конвенція, при визначенні санкцій у світлі принципу міжнародного рецидивізму.³¹ Це важливе положення, яке має на меті забезпечити покарання винних за законом та заохочує транскордонну співпрацю у розслідуванні та переслідуванні злочинів сексуальної експлуатації та насильства над дітьми. **Такого положення немає в Проєкті змін, і рекомендується його внести.**³²

РЕКОМЕНДАЦІЯ F.

Включити положення про можливість врахування попередніх вироків, винесених іншими державами-учасниками Лансаротської конвенції. Відповідно до Статті 29 Конвенції.

2.1.7 Особи, що підлягають покаранню

36. Проєкт змін, як зазначено вище, визначає осіб, що підлягають покаранню, як юридичних осіб у Статті 96 (п. 5) та фізичних осіб у Статті 155 (п. 1). Ці визначення досить лаконічно описують кримінальну відповідальність за сексуальні дії з неповнолітньою особою. Визначення відповідальності для корпоративних суб'єктів зазначає: «вчинення агентом юридичної особи, що діє за і від імені юридичної особи, будь-якого із злочинів, які караються згідно з [цим законом] проти дитини або неповнолітньої особи».
37. Вище розглянуто правові вимоги щодо відповідальності фізичних осіб у зв'язку з окремими злочинами.³³ Що стосується корпоративної відповідальності, Стаття 26 Лансаротської конвенції в п. 1 встановлює відповідальність для юридичних осіб не лише у випадках, передбачених Статтею 96 Проєкту змін, але також за Статтею 1 (с) для особи, яка має право здійснювати контроль у межах юридичної особи. Крім того, у п. 2 Лансаротська конвенція вимагає від держав ужиття необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення відповідальності юридичної особи, якщо відсутність нагляду або контролю з боку фізичної особи уможливила вчинення передбаченого Конвенцією злочину на користь цієї

³¹ Див. Пояснювальний звіт до Лансаротської конвенції, п. 205. Доступний тут: <https://rm.coe.int/16800d3832>

³² Там само.

³³ Див. також Типовий закон СНД про торгівлю людьми (Типовий закон СНД), який дає дуже широке висвітлення та опис відповідальності фізичних осіб за злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

юридичної особи фізичною особою, яка діє за її вповноваженням. Додатково до вищезазначеного п. 4 цієї ж Статті зазначає, що це не впливає на кримінальну відповідальність фізичних осіб, які вчинили правопорушення.

38. **Відповідно до вищезазначених правових стандартів, рекомендується додати конкретні правові положення до Проєкту змін, які б забезпечили понесення відповідальності юридичними особами згідно зі Статтею 26 Лансаротської конвенції. Слід також додати положення про те, що будь-яка юридична особа не впливає на кримінальну відповідальність фізичних осіб, які вчинили такі злочини.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ G.

Запровадити конкретні правові положення в рамках проєкту змін, які б забезпечили понесення відповідальності юридичними особами згідно зі Статтею 26 Лансаротської конвенції.

3. ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ

3.1. Підвищення обізнаності

39. Проєкт змін до «Закону «Про захист дітей»», що доповнює Статтю 10 закону, вводить положення, що вимагають від працівників закладів освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, фізичного виховання і спорту, реабілітації та відпочинку, а також інституціоналізованих закладів догляду, які контактують з дітьми, ознайомлення з інформацією про захист дітей від усіх форм насильства, включаючи домашнє насильство, усі форми експлуатації, дитячу працю чи інші прояви такої жорстокості. Другий п. цієї Частини встановлює обов'язок адміністрації таких установ «час від часу» «інформувати» про захист дітей і всі форми насильства та експлуатації. Процедура та організація такої діяльності все ще має бути регламентована спільним актом центральної виконавчої влади (п. 3). У п. 4 розглядаються заходи із запобігання в масштабах всієї країни. У проєкті Статті 30² згадується ідентифікація [можливих] дітей-жертв як частина процедури, затвердженої Кабінетом Міністрів України, а далі п. 5 залишає процедуру ідентифікації на визначення майбутнім спільним актом. Ці положення в дуже загальних рисах відображають головну сутність норм міжнародного права щодо запобігання.
40. Важливість запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальною експлуатацією чи насильством над дітьми, підкреслюється в наявних міжнародних та регіональних правових інструментах. Стаття 9 Факультативного протоколу передбачає в п. 1 обов'язок держав-учасниць приймати або посилювати, застосовувати та поширювати закони, адміністративні заходи, соціальну політику та програми з метою запобігання правопорушенням насильства над дітьми та їх експлуатації. Вона підкреслює, що особливу увагу слід приділяти захисту дітей, які особливо вразливі до цієї практики. Стаття 4 Лансаротської конвенції встановлює той

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

самий обов'язок більш стисло і розглядає це питання детально в статтях, наступних після Статті 4. Директива ЄС 2011/93/ЄС передбачає зобов'язання щодо запобігання у Статті 23. Відповідні законодавчі стандарти торгівлі людьми також корисні для цього питання.³⁴ Крім того, у ряді рішень ОБСЄ чітко згадується важливість запобігання, зокрема МС.ДЕС 7/17, яке в п. 1 закликає держави-учасниці запобігати всім формам торгівлі дітьми та сексуального насильства над дітьми.

41. Європейський суд з прав людини постійно підкреслює у своїй усталеній судовій практиці важливість запобігання сексуальної експлуатації та насильства над дітьми.³⁵ Крім того, існує дуже сильна судова практика щодо важливості запобігання злочинам торгівлі людьми, застосовна до дітей-жертв торгівлі людьми.³⁶
42. Формулювання цього положення, яке діє на сьогодні, передбачає підвищення обізнаності щодо злочинів, що стосуються насильства та експлуатації дітей, у Проєкті змін Статті 301², п. 3, підрозділи 2) щодо Закону України «Про охорону дитинства» (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 30, ст. 142) зазначивши, що процедура «такого підвищення обізнаності (що також може означати навчання серед посадових осіб, що контактують з дітьми) та його частоти повинна бути передбачена спільним актом центрального органу виконавчої влади (...) з питань сім'ї та дітей» і що «підвищення рівня обізнаності здійснюватиметься відповідно до планів, що складаються щорічно та затверджуються обласними державними адміністраціями з центральним органом виконавчої влади (...) з питань сім'ї та дітей і відповідними підрозділами Національної поліції». У підрозділі 4 цього ж

³⁴ Про запобігання торгівлі людьми згадується як про основний принцип в *цит.* виносці 6, п. (а) Статті 2 та п. (а) Статті 1 Конвенції РЄ проти торгівлі людьми. Цит. прим. 6, Статті 9-13, розглядає конкретні аспекти запобігання та співробітництва, а саме встановлення відповідної політики, програм і заходів, обмін інформацією, прикордонні заходи і дії щодо забезпечення безпеки, автентичності та перевірки проїзних документів і документів, що посвідчують особу.. *Цит.* прим. 34, (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), Розділ II (Статті 5-9) описує подібні аспекти запобігання і додатково включає заходи щодо стримування попиту на послуги, пов'язані з торгівлею людьми, зокрема прийняття або посилення законодавства, адміністративні, освітні, соціальні, культурні та інші заходи, спрямовані на стримування попиту, що сприяє всім формам експлуатації людей, особливо жінок та дітей. Також у Статті 9 Палермського протоколу. Запобігання також є частиною Директиви ЄС щодо протидії торгівлі людьми, див. Статті 1 і 18. Так само, згідно з п. 3 Статті 5 Типового закону СНД про боротьбу з торгівлею людьми, держава повинна забезпечити не лише відповідність національного законодавства нормам та стандартам міжнародного права, але й забезпечити ефективність таких законодавчих актів.

³⁵ Європейський суд з прав людини, *О'Кіф проти Ірландії*, (Заява № 35810/09), п. 162.

³⁶ Хоча зміст зобов'язань держав було розроблено в судовій практиці Європейського суду з прав людини, основне зобов'язання держав впливає зі Статті 1 ЄКПЛ. Стаття 1, разом з іншими Статтями ЄКПЛ, зобов'язує Договірні держави забезпечувати права та свободи, передбачені Частиною I Конвенції, які є важливими для ситуації особи. Це може означати, наприклад, зобов'язання держави вжити всіх розумних заходів для запобігання шкоді, про яку вони знали або повинні були знати, відповідно до Статей 2 і 3 ЄКПЛ, як встановлено у справі *Осман проти Сполученого Королівства* (так званий тест *Османа*).³⁶ Хоча тест *Османа* спочатку був сформульований Європейським судом з прав людини для визначення того, коли держави мають зобов'язання втрутитися, щоб захистити осіб від дій інших приватних сторін згідно зі Статтею 2 ЄКПЛ, згодом він застосовувався у справах із порушенням Статей 3³⁶ і 4³⁶. Хоча більшість справ про торгівлю людьми в Європейському суді з прав людини опираються на Статтю 4 щодо державного зобов'язання, в Суді також посилалися на Статтю 3.

положення далі йдеться про те, що запобіжні заходи повинні бути інтегровані в програми соціального захисту та покращення становища дітей. У Проєкті змін формулювання щодо підвищення обізнаності легко сплутати з обов'язком забезпечувати відповідне навчання (див. Частину 3.2 нижче). Хоча ці положення є важливими кроками у правильному напрямі, **можна розглянути більш конкретні формулювання, які б робили різницю між навчанням та підвищенням обізнаності більш помітною. Слід чітко пояснити, що підвищення рівня обізнаності є ширшим за спеціалізоване навчання, яке має бути спрямоване та адаптоване до потреб конкретних цільових груп.**

43. Стаття 9 Факультативного протоколу встановлює в п. 2 обов'язок держави сприяти поінформованості широкої громадськості, зокрема щодо дітей, за допомогою усіх відповідних засобів, навчання та тренінгів про запобіжні заходи та шкідливі наслідки правопорушень, охоплених Факультативним протоколом. Стаття 5 Лансаротської конвенції передбачає, що підвищення рівня обізнаності, особливо серед тих, хто регулярно контактує з дітьми, має здійснюватися необхідними законодавчими або іншими заходами, присвячуючи окремі положення освіти дітей у Статті 6 (надання інформації у співпраці з батьками, зокрема з використанням технологій) та підвищенню рівня обізнаності громадськості у Статті 8 (зокрема, через кампанії). Європейський суд з прав людини у справі *О'Кіф проти Ірландії* встановив, що держава зобов'язана знати про випадки насильства над дітьми або їх експлуатації (в цьому випадку це початкові навчальні заклади), і, отже, потрібно вжити заходів для запобігання цьому та захисту потенційних жертв.³⁷ Директива ЄС 2011/93/ЄС у п. 1 Статті 23 стосується освіти, а в п. 2 включає зобов'язання держави щодо інформації, кампаній підвищення обізнаності, дослідницьких та освітніх програм. Навчання відповідних зацікавлених сторін передбачено окремим п. 3 цієї ж Статті. МС.DEC 7/17, п. 4 також заохочує навчання та підвищення обізнаності через співпрацю різних зацікавлених сторін. Подібні зобов'язання можна знайти також у МС.DEC. 15/06, п. 7 (обізнаність про всі рівні суспільства).

РЕКОМЕНДАЦІЯ Н.

Включити чіткі та однозначні формулювання щодо заходів з підвищення обізнаності, пов'язаних із сексуальним насильством та експлуатацією, зокрема для тих, хто регулярно контактує з дітьми.

44. Далі пропонується включити спеціальні положення, присвячені навчанню дітей, відповідно до положень Статті 6 Лансаротської конвенції, які б забезпечували дітям під час початкової та середньої освіти відповідну віку інформацію про ризики сексуальної експлуатації та насильства, а також засоби захисту, адаптовані до розвитку їхніх можливостей. Цю інформацію, на основі Статті 6, слід надавати у співпраці з батьками, і, де це доречно, подавати в більш загальному контексті інформації про сексуальність, та приділяти особливу увагу ситуаціям ризику, особливо тим, що пов'язані з використанням нових

³⁷ Цит. прим. 35, п. 168.

технологій. Запобіжна освіта дітей шкільного віку з метою підвищення їх знань про сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми і безпеку в Інтернеті повинна здійснюватися через Міністерство освіти у первинних, вторинних і третинних закладах. Крім того, можна запропонувати створити та забезпечити спеціалізовану гарячу лінію для дітей як частину процесу підвищення обізнаності, де вони можуть отримати додаткову інформацію та/або повідомити про випадки. Також, згідно зі Статтею 9 Лансаротської конвенції, проєкт змін повинен передбачати сприяння або проведення цілеспрямованих кампаній з підвищення обізнаності, включаючи спеціальні зусилля з підвищення обізнаності щодо сексуального насильства та експлуатації дітей.

3.2. Навчання

45. Як було проаналізовано вище (у Частині 3.1), у Проєкті змін ідеться про «підвищення обізнаності» для ряду фахівців, перелічених у підп. 2 і 3 п. 2 Статті 301², та встановлюється обов'язок адміністрації органів влади, які наймають таких фахівців, забезпечувати його «час від часу». Незважаючи на те, що формулювання цього положення можна розглядати як таке, що означає «забезпечення навчання», міжнародні та європейські правові стандарти вимагають чіткішого встановлення зобов'язань щодо регулярного навчання фахівців.
46. Факультативний протокол встановлює чітке зобов'язання держав забезпечити відповідну підготовку, зокрема юридичну та психологічну, для осіб, які працюють із жертвами злочинів насильства та експлуатації дітей у п. 4 Статті 8 та далі у п. 2 Статті 9, розрізняючи підвищення обізнаності та навчання. Згідно з Лансаротською конвенцією (Стаття 5.1), держави зобов'язані вжити необхідних законодавчих та інших заходів «для заохочення обізнаності щодо захисту та прав дітей серед осіб, які регулярно контактують з дітьми в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, судового і правоохоронного секторів та у сферах, що стосуються спорту, культури і дозвілля». Лансаротська конвенція додатково зазначає в п. 2 Статті 5, що такі «знання повинні бути достатніми, щоб зробити цих осіб здатними ідентифікувати жертву та потенційну жертву». Відповідно до Статті 36 тієї ж Конвенції, навчання є обов'язковим для всіх осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, включаючи суддів, прокурорів та адвокатів. Це висвітлено ще чіткіше в Директиві ЄС 2011/93/ЄС, яка у Статті 23 (3) встановлює однозначний обов'язок проходити навчання «для посадових осіб, які можуть контактувати з дітьми-жертвами сексуального насильства або експлуатації, включаючи задіяних поліцейських, спрямоване на те, щоб зробити їх здатними виявляти та поводитися з дітьми-жертвами та потенційними жертвами насильства чи експлуатації». МС.DEC 9/07 закликає держави-учасниці ОБСЄ посилити спеціалізоване навчання для правоохоронних органів, вчителів і медичних працівників, а також законних опікунів та імміграційних службовців щодо боротьби з МСНД і віртуальними МСНД, зокрема за допомогою використання наявних технологій та програм³⁸. Подібні зобов'язання можна знайти в МС.DEC 15/06, що додатково зазначає такі категорії, як правосуддя,

³⁸ Цит. прим. 8 (МС.DEC 9/07), п. 9

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

поліція, туризм, транспорт, соціальна робота, соціальне обслуговування, громадянське суспільство, релігійні організації та освіта.³⁹

47. Для того, щоб Проєкт Змін відповідав вищезазначеним правовим стандартам, зроблено такі рекомендації:

Потреби у підготовці фахівців на ключових посадах, які тісно контактують із дітьми-жертвами або потенційними жертвами, повинні чітко розглядатися в Проєкті змін до Закону «Про захист дітей». Це зобов'язання повинно включати регулярне забезпечення якісного, спеціально підбраного навчання, яке може привести до ідентифікації жертв або потенційних жертв. Навчання повинно включати як мінімум ознайомлення з відповідними правовими та психологічними стандартами і відповідними текстами, бути заснованим на правах людини, враховувати гендерні аспекти і травми. Із цього боку для певних груп, таких як соціальні працівники, психологи, фахівці, які працюють з неповнолітніми, спеціалісти з питань соціальної та правової допомоги, спеціалісти у спеціальних підрозділах для неповнолітніх, правоохоронний персонал (особливо ті, що працюють у підрозділах, які займаються насильством над дітьми, експлуатацією чи торгівлею людьми) та прикордонники, слід особливо передбачити спеціально розроблене навчання, а також для суддів, консульських працівників, законних опікунів, медичного, транспортного персоналу, інспекції праці та персоналу профспілок.⁴⁰

48. Відповідно до МС.ДЕС 14/06, п. 6 (с), що стосується жертв торгівлі людьми, персонал, який працює з імовірними жертвами насильства та експлуатації дітей і може зіграти вирішальну роль у їх ранньому виявленні, має бути визначений і забезпечений регулярними можливостями навчання, та може включати державних службовців, медичних працівників, а також приватний сектор, залежно від контексту.

³⁹ *Цит.* прим. 8 (МС.ДЕС 15/06), п. 11, див. також п. 15. Див. також відповідні стандарти щодо протидії торгівлі людьми, наприклад, План дій ОБСЄ закликає держави-учасниці забезпечити або вдосконалити навчання прикордонних службовців, працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів, імміграційних та інших відповідних посадових осіб з усіх аспектів торгівлі людьми шляхом врахування у таких навчальних програмах прав людини та питань, що стосуються дітей та гендерних питань, і заохочення співпраці з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями та іншими елементами громадянського суспільства. Крім того, п. 2 МС.ДЕС 5/08, *серед іншого*, закликає держави-члени забезпечити включення навчання з протидії торгівлі людьми в навчальні програми для персоналу правоохоронних органів і проведення спеціального навчання з протидії торгівлі людьми для відповідних посадових осіб національної прокуратури та судової влади. РС.ДЕС/1107/Согг.1 (Додаток до Плану дій ОБСЄ) також включає у Статті 2.1 детальний перелік зацікавлених сторін, які мають пройти навчання з торгівлі людьми. Див. також *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), Стаття 10 (1) (орієнтована на дітей) та *цит.* прим. 12, п. 287.

⁴⁰ Такі заходи можуть бути частиною вже розроблених національних планів дій та стратегій. Відповідно до *цит.* прим. 8 (Підсумковий звіт додаткової зустрічі з питань людського виміру «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей»), с. 5.

РЕКОМЕНДАЦІЯ І.

Положення про навчання повинні включати принцип захисту прав жертви протягом усієї процедури ідентифікації та реабілітації. Крім того, особливі гендерні потреби дітей-жертв та права дитини повинні бути першочерговим фактором при розробленні відповідних сесій із нарощування потенціалу для кожної зацікавленої групи, з особливим акцентом на принципі недискримінації та особливостях ідентифікації дівчаток і хлопчиків-жертв та допомозі з метою недискримінації.⁴¹

3.3. Заборона матеріалів сексуального насильства або експлуатації дітей

49. Проєкт змін не включає конкретних положень, які б явно забороняли розповсюдження матеріалів, що рекламують сексуальну експлуатацію чи насильство над дітьми, в документі, наданому ОБСЄ/БДПЛ. Хоча слід визнати, що Кримінальний кодекс (Стаття 301) передбачає кримінальну відповідальність, серед іншого, за розповсюдження «порнографічних предметів», необхідний подальший перегляд українського кримінального законодавства, щоб оцінити, чи воно цілком відповідає міжнародним та регіональним правовим стандартам із цього питання. У будь-якому випадку слід забезпечити відповідність національних правових норм наведеним нижче стандартам.
50. Факультативний протокол закликає держави законодавчими або іншими заходами, передбаченими в п. 5 Статті 9, забороняти виробництво та розповсюдження матеріалів, що рекламують правопорушення щодо експлуатації та насильства над дітьми. Подібні положення містяться в Лансаротській конвенції, п. 2 Статті 8, та в Директиві ЄС 2011/93/ЄС, Стаття 21, де додано формулювання «рекламування *можливості* [зроблено наголос] скоїти будь-який із злочинів» у п. 1 та заборонено в п. 2 «організацію для інших, незалежно від комерційних цілей, подорожей з метою вчинення будь-якого з правопорушень, передбачених Директивою.
51. Для того, щоб Проєкт Змін відповідав вищезазначеним правовим стандартам, **необхідно додати пункт, який передбачав би кримінальну відповідальність за поширення матеріалів, що рекламують *можливість* сексуальної експлуатації чи насильства, а також за організацію (з комерційною метою або без неї) подорожей з метою вчинення сексуальної експлуатації чи насильства над дітьми.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ J.

Включити пункт, який передбачав би кримінальну відповідальність за поширення матеріалів, що рекламують *можливість* сексуальної експлуатації чи насильства.

⁴¹ Це відповідає *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), Стаття 5, п. 3 та *цит.* прим. 6, Стаття 14, п. 2.

52. **Відповідно до МС.DEC. 9/07, п. 7, Проєкт змін повинен містити положення, що заохочують роботу на національній основі з Інтернет-провайдерами, компаніями, що займаються кредитними картками, банками та іншими відповідними корпораціями з метою запобігання використанню Інтернету для сексуальної експлуатації дітей та перешкодження способам оплати, щоб зробити цей злочин менш вигідним для задоволення попиту на дитячу порнографію в Інтернеті.** Крім того, Інтернет-провайдери повинні пропонувати продукти батьківського контролю, які дозволяють клієнтам обмежувати типи вебсайтів, платформ соціальних мереж та контенту в Інтернеті, доступних для дітей. Інтернет-провайдери також повинні готувати та надавати звіти про прозорість, включаючи розкриття інформації щодо послуг, які стосуються виявлення, категоризації та повідомлення про сексуальну експлуатацію дітей та заходів для запобігання і припинення сексуальної експлуатації дітей в Інтернеті.
53. Відповідно до МС, DEC 7/17, п. 7, Проєкт змін повинен містити положення, що пропагують використання технології перевірки віку з метою обмеження доступу дітей до порнографічних вебсайтів, зокрема шляхом використання систем оцінювання віку та доступу за віком, щоб зменшити сексуальну експлуатацію дітей.

3.4. Запобіжні заходи

54. Проєкт змін не включає конкретних положень, що пропонують запобіжні заходи для тих, хто задумує вчинити злочини сексуального насильства та експлуатації дітей, а також немає згадки про такі наявні/пропоновані запобіжні заходи в ході або після закінчення кримінального провадження. Найбільш наближене положення поточного Проєкту змін можна знайти в Законі України «Про захист дітей», п. 3, Частина 5, де написано, що «діяльність, спрямована на стримування та запобігання насильству, повинна бути інтегрована у цільові загальнодержавні програми соціального захисту та покращення становища дітей». Далі положення забороняє будь-якій особі, дані якої вказані в Єдиному реєстрі осіб, засуджених за злочини проти сексуальної свободи та сексуальної недоторканності дитини, працевлаштування, що передбачає її контакт з дітьми. Жодні інші запобіжні заходи не вказані, незважаючи на існування чітких регіональних стандартів щодо цього.
55. Зокрема, Лансаротська конвенція містить у Статті 7 конкретне положення, що стосується запобіжних заходів, за яким від держав вимагається, щоб особи, які мають побоювання, що вони можуть скоїти якесь із визначених у ній злочинів, могли мати доступ, де це доцільно, до ефективних запобіжних програм або заходів, розроблених для оцінки та запобігання ризику вчинення правопорушень. Далі Конвенція присвячує цілий Розділ (V) програмам запобіжних заходів із метою запобігання потенційним правопорушникам та уникнення повторного правопорушення. Стаття 15 окреслює загальні принципи, тоді як Стаття 16 визначає деталі щодо одержувачів таких програм та їх прав. Стаття 17 стосується згоди та інформації. Директива ЄС 2011/93/ЄС передбачає такі запобіжні програми у Статті 22, а коригувальні програми чи заходи на добровільній основі під час або після кримінального провадження у Статті 24.

РЕКОМЕНДАЦІЯ К.

Слід додати додаткові положення щодо запобіжних (попередніх) заходів та програм заходів у ході або після кримінального провадження (включаючи реєстри правопорушників), щоб Проєкт Змін був узгоджений зі стандартами Лансаротської конвенції.⁴²

3.5. Міжвідомче та міждержавне співробітництво і залучення громадянського суспільства

56. Міжвідомче та міждержавне співробітництво, а також залучення громадянського суспільства згадується в декількох частинах Проєкту змін (співпраця та координація передбачаються у змінах до Закону України «Про захист дітей»). Проєкт змін дуже широко відображає дух міжнародних правових вимог до міжвідомчого співробітництва у сфері сексуального насильства та експлуатації дітей, як пояснено нижче:
57. Факультативний протокол підкреслює у Статті 10 важливість міжнародної співпраці в рамках багатосторонніх, регіональних і двосторонніх угод щодо конкретних аспектів відповідних злочинів. Він також наголошує на необхідності міжвідомчого співробітництва та координації в рамках державних органів влади, а також із залученням громадянського суспільства та міжнародних організацій. Включено прями посилання на основні причини, такі як бідність і відсталість, що сприяють підвищенню вразливості дітей. Стаття 10 також прямо говорить про секс-туризм. Лансаротська конвенція має аналогічне положення у Статті 10 (1) та (3), що забезпечує співпрацю і координацію державних механізмів та установ, тоді як Стаття 38 стосується міжнародного співробітництва [(акцент на принципах взаємної правової допомоги у кримінальних питаннях або екстрадиції (...)]. МС.ДЕС 7/17, п. 1, заохочує співпрацю між державами-учасницями, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, а також закликає держави-учасниці ОБСЄ (п. 5) посилити співпрацю та координацію між відповідними органами влади, такими як правоохоронні, імміграційні та прикордонні служби держав-учасниць (...).⁴³ Відповідні законодавчі стандарти щодо торгівлі людьми включають подібні положення щодо цього.⁴⁴

⁴² З погляду міжнародного порівняльного права, див. також відповідні стандарти Закону Меган США у Частині 3 (8), що передбачають створення Національного реєстру сексуальних правопорушників, доступного за посиланням: <https://www.congress.gov/114/bills/hr515/BILLS-114hr515enr.pdf>

⁴³ Див. також *цит.* прим. 8 (МС.ДЕС 15/06), п. 9, що підтримує співпрацю з неурядовими організаціями та відповідними представниками відповідних галузей економіки, таких як туристичної, індустрії гостинності та ЗМІ, з метою усунення попиту на сексуальну експлуатацію дітей.

⁴⁴ На міжнародному рівні Рішення ОБСЄ № 14/06, п. 2 «Посилення зусиль з боротьби із торгівлею людьми, в тому числі з метою трудової експлуатації, шляхом всеосяжного та активного підходу», закликає держави-учасниці просувати комплексний підхід до боротьби з усіма формами торгівлі людьми за допомогою національних, регіональних та міжнародних домовленостей, співпраці та координації між працівниками правоохоронних органів, інспекціями праці, підрозділами соціального захисту, медичними закладами, представниками імміграційних та прикордонних служб, організаціями громадянського суспільства, службами підтримки жертв і ділової спільноти та будь-якими іншими відповідними суб'єктами, включаючи гендерно-чутливий підхід. З цієї метою

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

58. **Слід прийняти більш конкретні положення щодо трьох цільових сфер, які зараз недостатньо розвинені в Проєкті змін, а саме співпраці з питань виявлення жертв насильства та експлуатації, навчання і збору інформації.**

3.6. Системи моніторингу і збору даних щодо ситуації сексуального насильства та експлуатації дітей

59. Суворий, постійний і послідовний моніторинг, а також збір даних є ключовими елементами запобігання насильству над дітьми та злочинам, що стосуються експлуатації дітей, а також інформування захисту та переслідування. Проєкт змін не торкається питання моніторингу та збору даних у документі, доступному ОБСЄ/БДППЛ. Не йдеться про конкретну статистичну інформацію, зібрану щодо жертв, чи запис тенденцій та/або розроблення спеціалізованих баз даних, як це передбачено у відповідних міжнародних стандартах. Крім того, про роль ЗМІ у дослідженнях та звітності прямо не згадується, хоча про ЗМІ неодноразово згадується в новому українському законі. Подальший огляд українського кримінального законодавства необхідний, щоб перевірити, чи дотрималась Україна міжнародних та регіональних правових стандартів із цього питання. У будь-якому випадку слід забезпечити відповідність національних положень наведеним нижче стандартам:
60. Хоча Факультативний протокол та Директива ЄС 2011/93/ЄС прямо не стосуються моніторингу та збору даних, у Лансаротській конвенції ціла Стаття присвячена запису та зберіганню даних осіб, засуджених за сексуальні злочини. У Статті 37 зазначається, що держава повинна вживати конкретні законодавчі та інші заходи щодо збору і зберігання даних особи та генетичного профілю (ДНК) осіб, засуджених за сексуальне насильство та експлуатацію. Це повинно проводитися відповідно до принципів захисту даних⁴⁵. У п. 2 Статті 37 зазначається, що один національний орган відповідає за вищезазначене завдання, а п. 3 включає деталі процедури передачі. МС.DEC 9/07, п. 6, закликає держави-учасниці підтримати, за необхідності, розширений збір даних і дослідження сексуальної експлуатації дітей та дитячої порнографії в Інтернеті, щоб краще зрозуміти масштаби і тенденції проблеми, а отже, збільшити ефективність

державам-учасницям рекомендується створити Національні механізми розгляду (NRM), а також призначити національних координаторів. Крім того, РС.DEC/1107/Corr.1 (Додаток до Плану дій ОБСЄ) у Розділі V містить детальний перелік рекомендованих дій на національному рівні для зміцнення партнерських відносин всередині країни. У подібний спосіб у п. 1 Статті 5 *цит. прим.* 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), від держав вимагається зміцнення або створення національного механізму координації, що складається з різних органів, з метою покращення співпраці між різними відомствами у боротьбі з торгівлею людьми. П. 6 цієї ж Статті наголошує на важливості залучення неурядових організацій та інших організацій громадянського суспільства, прихильних до боротьби з торгівлею людьми, до розроблення та впровадження заходів запобігання, де це доречно. Крім того, частина 6 цієї ж Статті наголошує на важливості залучення неурядових організацій та інших організацій громадянського суспільства, прихильних до боротьби з торгівлею людьми, до розроблення та впровадження заходів запобігання, де це доречно. Цей принцип також викладений в *цит. прим.* 6, Стаття 9, п. 3. Посилання на національних доповідачів або еквівалентні механізми та тісну співпрацю з організаціями громадянського суспільства також містяться у Статті 19 Директиви ЄС щодо протидії торгівлі людьми.

⁴⁵ *цит. прим.* 31, пп. 243 і 246-247,

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

програм боротьби з нею.⁴⁶ Корисні вказівки також можна знайти в МС.ДЕС 15/06, п. 8, де рекомендується державам розробляти сумісні та обмінювані системи реєстрації даних щодо сексуальної експлуатації дітей з належним урахуванням конфіденційності та сприяти всебічним механізмам збору даних і вивченню сексуальної експлуатації дітей. Відповідні міжнародні правові стандарти протидії торгівлі людьми включають подібні положення щодо цього.⁴⁷

61. З метою отримання надійних даних, що характеризують тенденції, досягнення та нові ризики у сфері протидії насильству та експлуатації дітей в Україні, **рекомендується розробити систему збору даних на національному рівні, дотримуючись зазначених вище принципів захисту даних.**
62. Збір даних повинен здійснюватися за такими напрямками: кількість передбачуваних жертв, кількість дітей із підтвердженим статусом жертв, соціальні та демографічні характеристики жертв, види експлуатації чи насильства, метод вербування, країни призначення, транзит і походження, спосіб виявлення жертв, організації, що надають допомогу в кожному конкретному випадку, та результати допомоги. Інші питання, які повинні бути висвітлені у національних положеннях, включають соціально-культурні аспекти насильства та експлуатації дітей.
63. Відповідно до розглянутих вище стандартів, що закликають сприяти дослідженню і збору/обміну інформацією, з метою розроблення та ефективного впровадження процедур і національних механізмів розгляду справ дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації, насильства та торгівлі людьми, рекомендується встановити законодавчу базу для проведення комплексного дослідження системи захисту дітей в Україні. Головною метою дослідження було б виявити успішну практику, а також слабкі місця в системі захисту дітей на національному та місцевому рівнях. Збір інформації та даних може бути підтриманий організацією відповідних щорічних моніторингових візитів до місць потенційної експлуатації дітей (включаючи дітей без супроводу та дітей, які перебувають на інституціоналізованому догляді). Збір даних та звітування повинні супроводжуватися науково обґрунтованими рекомендаціями щодо розроблення та впровадження процедур національного розгляду справ дітей, що постраждали від насильства, експлуатації та торгівлі людьми.
64. **Відповідно до п. 8 МС.ДЕС 6/17, центральна роль ЗМІ, соціальних мереж та нових технологій у забезпеченні майданчиків для збору інформації,**

⁴⁶ Див. також пп. 2 і 8 МС.ДЕС 15/16, які заохочують держави-учасниці, які цього ще не робили, збирати та зберігати інформацію відповідно до національних положень про захист персональних даних осіб, засуджених за сексуальну експлуатацію дітей або насильство, з метою сприяння затриманню винних та контролю за їх випробувальним терміном (...).

⁴⁷ Відповідно до *цит.* прим. 8 (Підсумковий звіт Додаткової зустрічі з питань людського виміру «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей»), с. 6. Див. також План дій ОБСЄ, присвячений цьому аспекту в гл. IV (1) та V (1.1). *цит.* прим. 8 (ОБСЄ МС.ДЕС 6/17), у п. 1 закликає держави розвивати розширені дослідження та систематично збирати надійну інформацію у співпраці з іншими відповідними зацікавленими сторонами, та наголошує, у п. 8, на роль ЗМІ у запобіганні торгівлі людьми. Типовий закон СНД підкреслює у Статті 4 життєво важливу роль «незалежного та ефективного нагляду і моніторингу виконання державного законодавства та міжнародних зобов'язань держави у сфері протидії торгівлі людьми. Важливість збору об'єктивної, надійної, порівнянної та сучасної стратегічної інформації у сфері торгівлі людьми, а також досвіду і найкращих практик у галузі запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею також згадується в преамбулі 27 Директиви ЄС щодо протидії торгівлі людьми.

статистики і моніторингу повинна бути висвітлена в тексті Проєкту змін. Слід прийняти конкретне формулювання щодо постійної співпраці держави з такими відповідними зацікавленими сторонами і забезпечення безперебійного та ефективного співробітництва у цьому аспекті з належною повагою до необхідності захисту особистої інформації та конфіденційних даних жертв.

РЕКОМЕНДАЦІЯ L.

Розробити на національному рівні систему збору даних про ситуацію сексуального насильства та експлуатації дітей, дотримуючись принципів захисту даних.

4. ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА ЗАХИСТ ДІТЕЙ-ЖЕРТВ, ЕФЕКТИВНЕ СУДОВЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ

65. Передбачення кримінальної відповідальності за всі акти сексуального насильства, експлуатації та торгівлі людьми, що стосуються дітей, важливість ефективного розслідування та переслідування висвітлюється у всіх відповідних міжнародних та регіональних правових інструментах.⁴⁸ Факультативний протокол включає відповідні положення про юрисдикцію (Статті 4 і 25) та співпрацю (Статті 6 і 10). Лансаротська конвенція наголошує на ефективному розслідуванні (Статті 30, 32 і 34), співпраці (Стаття 38). Що важливо, Лансаротська конвенція передбачає у Статті 34 (позовна давність), що держави повинні вживати заходів для забезпечення того, щоб строк позовної давності порушення провадження у справах про злочини, що стосуються сексуального насильства та експлуатації дітей, був достатній для забезпечення ефективного початку провадження у справі після досягнення потерпілим віку зрілості, що відповідає тяжкості розглядуваного злочину. Директива ЄС 2011/93/ЄС також зосереджена на юрисдикції (Стаття 17), відповідних визначеннях правопорушень (Статті 2, 18-23), ефективному розслідуванні (Стаття 15) і, що важливо, приписує додаткову цінність принципу непокарання та необхідній допомозі потерпілим (Стаття 14). Конвенція РЄ про кіберзлочинність також містить важливі запобіжні заходи щодо засобів розслідування та кіберзлочинності (див. Частину 2.1 вище).
66. Відповідні міжнародні інструменти щодо боротьби з торгівлею людьми, які також застосовуються у справах дітей, що постраждали від торгівлі людьми та, зокрема, сексуальної експлуатації, містять необхідні вказівки щодо питання переслідування.⁴⁹

⁴⁸ *цит.* прим. 3, Стаття 3, *цит.* прим. 9, Стаття 3 та Директива ЄС 2011/93/ЄС, Статті 1 і 3. Див. також МС. DEC 9/08, яке закликає держави розглянути питання про передбачення кримінальної відповідальності за міжнародне придбання та володіння дитячою порнографією, оскільки її перегляд та володіння стимулює зростання цієї нелегальної галузі та *цит.* прим. 8 (МС.DEC 15/06), п. 4.

⁴⁹ *цит.* прим. 6, Стаття 5 зобов'язує держави вживати законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення як кримінальних правопорушень умисних актів торгівлі людьми, визначених Статтею 3 Протоколу. Відповідно до п. 2 Статті 5, замах на вчинення таких дій також є кримінальним злочином, як і пособництво, або «організація чи скеровування» інших осіб до

67. Для забезпечення ефективності розслідування та переслідування в рамках національного законодавства рекомендується запровадити такі принципи:
- **Незалежність розслідування:** Розслідування або переслідування злочинів, пов'язаних із експлуатацією та насильством над дітьми, не повинно залежати від надходження повідомлення чи звинувачення від жертви. В інтересах справедливості кримінальне провадження може продовжуватися, навіть якщо дитина-жертва відкликала свою заяву, та за допомогою методології обвинувачення без жертви;
  - **Обвинувачення:** Відповідно до Статті 33 Лансаротської конвенції слід вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити переслідування злочинів сексуального насильства або експлуатації дітей протягом достатнього періоду часу після того, як жертва досягла повноліття, якщо цього вимагає характер правопорушення;
  - **Навчання, зосереджене на жертві та дитині:** Відповідне навчання, зосереджене на дитині-жертві, яке базується на підході з урахуванням травм, повинно бути доступним для всіх підрозділів, відповідальних за розслідування або притягнення до кримінальної відповідальності за сексуальне насильство над дітьми, експлуатацію чи злочини, пов'язані з торгівлею дітьми;
  - **Захист свідків та потерпілих:** Захист свідків і потерпілих у справах є важливим, оскільки вони можуть бути під загрозою помсти;⁵⁰
  - **Ефективні інструменти розслідування:** Потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб ефективні інструменти розслідування, такі як ті, що використовуються у справах про організовану злочинність чи інші тяжкі злочини, були доступні особам, підрозділам або службам, відповідальним за розслідування або переслідування злочинів сексуального насильства чи експлуатації дітей, включаючи фінансові розслідування та розслідування кіберзлочинів.

вчинення таких дій. Крім того, у Статті 4 чітко зазначено, що Палермський протокол застосовується до розслідування та переслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, якщо вони мають транснаціональний характер і стосуються організованої злочинної групи. *цит.* прим. 8 (MC.DEC 5/08), п. 8 закликає держави-члени «забезпечити, щоб розслідування торгівлі людьми або переслідування торгівлі людьми не залежали від повідомлення або звинувачення жертви». *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) включає ефективне розслідування та переслідування, включені до п. 1 (с) Статті 1 щодо цілей Конвенції. Розділ IV *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) розглядає конкретно основне кримінальне право. У той час як Стаття 18 повторює передбачення кримінальної відповідальності за умисні акти торгівлі людьми, зазначені вище у Статті 5 Палермського протоколу, Статті 19 і 20 ще детальніше викладають конкретні випадки, а саме використання послуг жертв та дії, пов'язані з подорожами та документами, що посвідчують особу. Статті 21 і 22 охоплюють пособництво та корпоративну відповідальність, тоді як Статті 23-25 стосуються санкцій, посилення санкцій та попередніх судимостей. Стаття 26 повторює, що жертви торгівлі людьми не повинні каратися за незаконні дії, якщо вони були змушені до цього. Див. також Директиву ЄС про боротьбу з торгівлею людьми, Стаття 9 регулює ефективне розслідування та переслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Принцип непокарання та непритягнення до відповідальності жертв торгівлі людьми висвітлюється у Статті 8. Важливість ефективного розслідування та переслідування також було підкреслено Європейським судом із прав людини у справі *SM проти Хорватії* (Заява № 60561/14)) $\perp$ (Рішення палати, пп. 55-60), а також у попередніх справах, зокрема, *цит.* прим. 12 (пп. 198-202) , *Чоудюрі проти Греції* № 21884/15), пп. 86-91, *LE проти Греції* (Заява № 71545/12) (пп. 83-85).

⁵⁰ *цит.* прим. 9, Стаття 31 (1) (f); та *цит.* прим. 5, Стаття 8; Див. також *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), Стаття 28.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

Розслідування кіберторгівлі людьми повинні мати спроможність працювати в таких сферах: ідентифікація IP-адрес, фільтрація та блокування, шифрування, TOR, PhotoDNA, хмарні обчислення та заставки.⁵¹ Фінансові розслідування повинні мати спроможність розслідувати криптовалютні операції, зокрема блокчейн.⁵²

4.1. Непокарання та непритягнення до відповідальності дітей-жертв

68. Принцип непокарання та непритягнення до кримінальної відповідальності є ключовою законодавчою вимогою законодавства ЄС, яка гарантує, що діти, які постраждали від сексуального насильства або експлуатації, не будуть покарані за дії, які вони не вчинили добровільно. Відповідно до цього принципу, добровільний характер злочинів, скоєних у процесі торгівлі людьми або насильства, не має братися до уваги. Важливо визнати, що неповнолітні, які піддаються сексуальній експлуатації, є жертвами злочинів, а не виконавцями. Важливість впровадження принципу непокарання нещодавно була підкреслена Спеціальним доповідачем ООН з питань торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми.⁵³ Настанова 8 Принципів УВКПЛ рекомендує державам розглянути питання про «забезпечення того, щоб діти, які стали жертвами торгівлі людьми, не підлягали кримінальним процедурам або санкціям за правопорушення, пов'язані з їхнім становищем як жертви торгівлі людьми».⁵⁴ **Незважаючи на все більше визнання його важливості, пряме посилення на цей принцип відсутнє в Проєкті змін. Цей принцип повинен бути сформульований жорстко і чітко, щоб забезпечити максимальну ефективність і захист дитини відповідно до відповідних міжнародних правових стандартів.**
69. Стаття 14 Директиви ЄС 2011/93/ЄС є унікальною серед правових інструментів, що стосуються виключно експлуатації та насильства над дітьми, бо вона встановлює принцип непокарання для дітей-жертв. Положення зобов'язує держави-члени вжити необхідних заходів для забезпечення компетентним національним органам права не переслідувати і не застосовувати покарання до дітей-жертв сексуального насильства та експлуатації за причетність до злочинної діяльності, яку вони були змушені здійснити як прямий наслідок залучення до дій, охоплених цією Директивою. Це положення відображає відповідне положення Директиви ЄС про боротьбу з торгівлею людьми (Стаття 8) і надає прокурору свободу рішення, дозволяючи судовим органам поводитися з дітьми-жертвами з поблажливостю, якої вимагає їх вразлива ситуація. Згідно зі Статтею 26 Конвенції РЄ проти торгівлі людьми, держави-учасниці передбачають можливість не застосовувати покарання до жертв за їхню участь у протиправній діяльності тією мірою, якою вони були змушені це зробити.⁵⁵ Це також

⁵¹ Для отримання додаткової інформації щодо сексуальної експлуатації дітей в Інтернеті див.: <https://childhub.org/en/child-protection-online-library/online-child-sexual-exploitation-common-understanding>

⁵² Див. також *цит.* прим. 13, особливо Статті 16, 17, 18, 19, 20.

⁵³ Джаммарінаро, М. Г., Важливість реалізації положення про непокарання: обов'язок захищати жертви, доступне за посиланням: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Trafficking/Non-Punishment-Paper.pdf>

⁵⁴ Принципи УВКПЛ (Управління Верховного комісара з прав людини, Принципи та настанови з прав людини і торгівлі людьми (2002) (далі «Принципи УВКПЛ»), Настанова 8, п. 3.

⁵⁵ Варто зазначити, що принцип непокарання та непритягнення до відповідальності дітей, які постраждали від торгівлі людьми, наразі перебуває на розгляді Європейського суду з прав людини у

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

стосуватиметься дітей-жертв торгівлі людьми з кінцевою метою сексуальної експлуатації. Отже, стверджується, що принцип непокарання та непритягнення до відповідальності застосовується до дітей-жертв торгівлі людьми та дітей-жертв сексуальної експлуатації загалом і повинен застосовуватися до дітей-жертв насильства та експлуатації в цілому. У цьому аспекті також актуальний нещодавній випуск ICAT.⁵⁶

70. Відповідні документи ОБСЄ також вказують на це. Що стосується дітей-жертв торгівлі людьми, цінні вказівки містить «Політика та законодавчі рекомендації ОБСЄ щодо ефективної імплементації положень про непокарання дітей-жертв торгівлі людьми для сприяння кращому розумінню 57 державами ОБСЄ принципу непокарання та для заохочення більш рівномірного застосування його використання».⁵⁷
71. Відповідно до вищезазначеного, **Проєкт змін повинен включати у свою редакцію принцип непокарання та непритягнення до відповідальності дітей, які постраждали від сексуального насильства, експлуатації та торгівлі людьми.** Це ширше тлумачення зобов'язань України за регіональним законодавством повинно включати зобов'язання вжити необхідних заходів для забезпечення того, щоб компетентні національні органи мали право вирішувати

повідомлених справах *A.N. проти Великобританії* (Заява № 74603/12) та *VCL проти Великобританії* (Заява № 77587/12). Крім того, Директива ЄС щодо протидії торгівлі людьми відображає принцип непокарання та непритягнення до відповідальності у Статті 8.

⁵⁶ Для отримання додаткової інформації див. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/ICAT/19-10800_ICAT_Issue_Brief_8_Ebook.pdf.

⁵⁷ Політика та законодавчі рекомендації ОБСЄ щодо ефективної імплементації положень про непокарання дітей-жертв торгівлі людьми, 25 червня 2013 р. (Доступно тут: <https://www.osce.org/secretariat/101002>): [41]. *Отже, у випадку з дітьми для встановлення статусу дитини-жертви не потрібно ніяких засобів, зокрема примусу, обману чи погроз. Діти не можуть за законом давати згоду на торгівлю ними, а також не можуть погоджуватися на експлуатацію себе. «Навіть якщо дитині не погрожують, до неї не застосовується сила або її не примушують, не викрадають і не обманюють, дитина не може дати згоду на акт торгівлі нею з метою експлуатації». Директива ЄС про торгівлю людьми також повторює першочергове значення наступного: «Коли йдеться про дитину, жодна можлива згода ніколи не повинна вважатися дійсною». Отже, коли до справи дитини застосовуються норми, що не передбачають покарання, держави повинні прийняти широке, не буквальне, тлумачення слова «примус», яке міститься в Статті 26 Конвенції РЄ (проти торгівлі людьми) [доповнення додано] та Статті 8 Директиви ЄС про торгівлю людьми. Це передбачало б розгляд того, чи було вчинене дитиною правопорушення, пов'язане з торгівлею людьми. У випадках, коли цей зв'язок присутній, притягнення до відповідальності не слід застосовувати або його слід припинити на ранній стадії чи дозволити апеляцію проти засудження; і*

[42] Спеціальний представник дотримується думки, що у справах за участі дітей потребу в широкому застосуванні примусу слід розуміти з огляду на вразливість дитини лише через її вік та недоречність згоди в законодавчому визначенні торгівлі дітьми. Зокрема, там, де є докази насильства та/або експлуатації та/або торгівлі дитиною, з юридичного погляду слід розуміти, що за таких обставин дитина не має самостійності, не може вільно приймати чітких або зважених рішень, таких як рішень щодо можливостей втечі, та може мати доступ до дуже обмежених альтернатив, якщо вони взагалі є. Отже, коли дитина стає жертвою експлуатації та/або торгівлі людьми і використовується торговцем людьми з незаконною метою, або вчиняє злочинне діяння, пов'язане з її статусом жертви торгівлі людьми, застосування положення про непокарання є вирішальним не лише для захисту дитини, але й для запобігання ризику вторинної травматизації дитини з боку держави.

не притягати до відповідальності та не застосовувати покарання до жертв торгівлі людьми за їх участь у злочинній діяльності, до якої вони були змушені як прямий наслідок вчинення будь-якої з дій, класифікованих як злочини у Лансаротській конвенції.

72. Для злочинів, про які йдеться, встановлення принципу непокарання особливо важливо, оскільки згода на експлуатацію для дітей є недоречною. З метою захисту дітей та уникнення повторної травматизації цей принцип також повинен бути відображений чітким формулюванням в Проєкті змін. **Отже, рекомендується прийняти конкретні формулювання, щоб ефективно запобігати покаранню дітей-жертв сексуального насильства та експлуатації.**

РЕКОМЕНДАЦІЯ М.

Забезпечити непокарання та непритягнення до відповідальності дітей-жертв у разі їх участі у вербуванні або підбурюванні інших дітей для МСНД та інших форм торгівлі дітьми або експлуатації.

4.2. Ефективне розслідування

73. Ефективне розслідування є ключовим фактором для ефективного переслідування злочинів, пов'язаних із сексуальною експлуатацією чи насильством над дітьми. Важливість розслідування повинна бути конкретно зазначена у вітчизняному законодавстві відповідно до таких міжнародних стандартів:
74. Лансаротська конвенція присвячує цьому питанню три Статті: 30, 32 і 34. Стаття 30 запроваджує поняття найкращих інтересів дитини (п. 1) в рамках процедури розслідування, а також підхід запобігання повторній травматизації та зосередження уваги на жертві (п. 2). Крім того, вона закликає держави забезпечити швидке та пріоритетне провадження справ (п. 3), не загрожуючи правам захисту та вимогам до справедливого судового розгляду. Підкреслюється ефективність розслідування (п. 5) та вказуються методи аналізу доказів (п. 5). Стаття 32 вимагає, щоб розслідування або переслідування не залежали від надходження повідомлення чи звинувачення від жертви, а провадження продовжувалося, навіть якщо жертва відкликала свою заяву. Стаття 34 встановлює високі стандарти професіоналізму для осіб, підрозділів чи служб, відповідальних за розслідування, які повинні пройти спеціальну підготовку у галузі сексуального насильства та експлуатації. Положення також передбачає «належні фінансові ресурси». П. 2 тієї ж Статті гарантує, що невизначеність щодо фактичного віку жертви не заважає порушенню кримінального провадження. Подібно, Стаття 15 Директиви ЄС 2011/93/ЄС повторює стандарти Лансаротської конвенції, додаючи, що для розслідування злочинів згідно з цією Директивою доступні інструменти розслідування, такі як ті, що використовуються для організованої злочинності або інших тяжких злочинів (п. 3).⁵⁸ Крім того, як у Лансаротській конвенції, так і в Директиві ЄС наголошується, що для того, щоб

⁵⁸ *цит.* прим. 8, (МС.DEC 9/07), п. 3 закликає держави створити систему, яка дозволяла б правоохоронним органам працювати з громадським мовленням та швидко розсилати публічні попередження про зникнення дитини, коли це доречно.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

розслідування було ефективним, має бути можливість вести ідентифікацію дітей-жертв.⁵⁹ МС.DEC 15/06 закликає держави активізувати можливості правоохоронних органів щодо активного розслідування і притягнення до відповідальності правопорушників (п. 5) та подальшого посилення співпраці. Європейський суд з прав людини також наголосив у справі *K.U. проти Фінляндії*⁶⁰, що простого передбачення кримінальної відповідальності за акти насильства та експлуатації дітей недостатньо; для того, щоб державний захист був ефективним, необхідно проводити розслідування та переслідування, здатні ідентифікувати злочинця та притягнути його до відповідальності. У справі *C.A.S. та C.S. проти Румунії* Суд знову наголосив, що розслідування за такими серйозними звинуваченнями, як сексуальне насильство над дітьми та експлуатація дітей, повинно бути швидким, строгим та чутливим до дітей. Будь-яке затягування провадження у справі через пізні повідомлення батьків про інцидент не виправдовує затримки у вжитті державою заходів, коли влада знала інформацію про підозрюваний злочин.⁶¹ У справі *R.I.P. та D.L.P. проти Румунії* Суд також додав, що розслідування має бути спрямоване на швидкий збір усіх наявних доказів,⁶² тоді як у справі *M.G.C. проти Румунії* він наголосив, що ефективне розслідування повинно бути ретельним та враховувати всі обставини справи, особливо у випадках, коли жертва особливо вразлива.⁶³ Вимоги до ефективного розслідування відповідно до законодавства та судової практики Європейського суду з прав людини у сфері торгівлі людьми, які також застосовуються у справах торгівлі дітьми з метою сексуальної експлуатації, вводять ще більші зобов'язання з цього питання.⁶⁴ МС.DEC 5/08, п. 9, закликає держави-учасниці вжити заходів для забезпечення поведінки з жертвами торгівлі людьми із повноцінним застосуванням прав людини без загрози залякування чи переслідування, і визнати потребу жертв у достатньому часі для відновлення після травми, зокрема під час кримінального провадження. Конвенція РЄ проти торгівлі людьми у Статтях 1 і 27 (п. 1) вимагає від держав «забезпечити ефективне розслідування та переслідування» злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, і «забезпечити, щоб розслідування та переслідування

⁵⁹ *цит.* прим. 9, Стаття 30, п. 5 (2) та *цит.* прим. 48 (Директива ЄС 2011/93/ЄС), Стаття 15, п. 5.

⁶⁰ Європейський суд з прав людини, *K.U. проти Фінляндії* (Заява № 2872/02), п. 49.

⁶¹ Європейський суд з прав людини, *C.A.S. та C.S. проти Румунії*, (Заява № 26692/05), п. 83.

⁶² Європейський суд з прав людини, *R.I.P. and D.L.P. проти Румунії*, (Заява № 27782/10), п. 56 (лише французькою мовою)

⁶³ Європейський суд з прав людини, *M.G.C. проти Румунії*, (Заява № 61495/11), п. 56, у цьому випадку потерпіла мала інтелектуальну інвалідність.

⁶⁴ *цит.* прим. 12, *пп.* 284 і 286, стверджувала, що Стаття 4 ЄКПЛ вимагає від держав розслідування потенційних ситуацій торгівлі людьми та створення відповідної адміністративно-правової бази для заборони та покарання торгівлі людьми.

⁶⁴ *цит.* прим. 52 (*Чоудюрі та інші проти Греції*), п. 89: в якій розглядалася примусова праця нелегальних мігрантів на полуничній фермі, розширила розуміння обов'язку держав розслідувати ситуацію торгівлі людьми згідно зі Статтею 4, де зазначено: «Стаття 4 накладає процесуальне зобов'язання розслідувати потенційні ситуації, пов'язані з торгівлею людьми. Влада повинна діяти за власною ініціативою, як тільки отримає якусь інформацію; обов'язок проводити розслідування не буде залежати від офіційної скарги потерпілого або близького родича... Щоб бути ефективним, розслідування повинно бути незалежним від тих, хто причетний до подій. Воно також повинно мати змогу встановити особу та покарати винних. Це зобов'язання не щодо результату, а щодо засобів. Вимога оперативності та розумної поспішності передбачається у всіх випадках, але там, де можливо вивести задіяну особу із шкідливої ситуації, слідство слід проводити в терміновому порядку». Див. також Модель закону СНД, Стаття 14, п. 2, та Директиву ЄС про боротьбу з торгівлею людьми 2011/36/ЄС, Стаття 9 (1).

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

злочинів, встановлених відповідно до цієї Конвенції, не залежали від надходження повідомлення чи звинувачення від жертви».

75. Корисні вказівки щодо стандартів, яких можна було б дотримуватися для ефективного розслідування, можна знайти у так званій «моделі Барнахуса». Хоча це й не закон, модель Барнахуса є дружньою до дітей, багатопрофільною та міжвідомчою моделлю реагування на дітей-жертв та свідків насильства.⁶⁵ Мета цієї моделі – дати кожній дитині скоординовану й ефективну реакцію та запобігти (повторній) травматизації під час розслідування і судового розгляду без зайвих затримок процедур. Розслідування відповідають наступним критеріям: 1) судово-медична співбесіда проводиться за доказовим протоколом; 2) доказова дійсність заяви дитини за належною процедурою та уникнення необхідності повторювати заяву під час судового розгляду в разі винесення обвинувачення; 3) медичне обстеження проводиться для судового розслідування та для забезпечення фізичного благополуччя й одужання дитини; 4) доступна психологічна підтримка, включаючи короткострокові та довгострокові терапевтичні послуги, що стосуються травм дитини, невинних членів родини та доглядачів; 5) проводиться оцінка потреб у захисті дитини-жертви, а також братів і сестер у родині. Модель Барнахуса також служить центром міжвідомчої співпраці та базою інформації про насильство над дітьми чи спрямовану на них злочинну діяльність.

РЕКОМЕНДАЦІЯ Н.

Відповідно до широких правових вимог, встановлених Конвенціями РЄ та Європейським судом з прав людини, а також іншими відповідними правовими інструментами, до національних положень про розслідування слід внести правові норми для забезпечення, серед іншого, ефективних та чутливих до дітей розслідувань.

4.3. Співпраця з країнами походження та транзиту в процесі розслідування

76. Проєкт змін говорить про співпрацю переважно серед вітчизняних зацікавлених сторін, але не з іншими країнами чи організаціями. Посилене та послідовне співробітництво з країнами походження і транзиту є вкрай важливим, особливо щодо розслідування та переслідування транскордонних злочинів, пов'язаних із експлуатацією чи насильством над дітьми.
77. Факультативний протокол закликає держави-учасниці «надавати одна одній найбільшу допомогу у зв'язку з розслідуваннями чи порушеними кримінальними справами або процедурами екстрадиції» (Стаття 6) та «вживати всіх необхідних заходів для посилення міжнародного співробітництва (...) для запобігання, виявлення, розслідування, переслідування та покарання» винних (Стаття 10). Інтенсивне співробітництво між державами передбачено в пп. 2-4 цієї ж Статті

⁶⁵ Інформацію про «модель Барнахуса» див. у «Покращенні реакції на сексуальне насильство над дітьми в Англії», Дитячий комісар Великобританії: <https://www.childrenscommissioner.gov.uk/wp-content/uploads/2017/06/Barnahus-Improving-the-response-to-child-sexual-abuse-in-England.pdf>

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

щодо всіх аспектів одужання жертв, вирішення основних справ та забезпечення фінансування державами, які можуть собі це дозволити. Лансаротська конвенція присвячує Статтю 38 міжнародному співробітництву для досягнення цілей Конвенції, особливо щодо запобігання, одужання жертв та взаємної правової допомоги. Зобов'язання щодо співпраці між державними юридичними, слідчими та судовими органами також є у МС.15/06 (п. 10) та МС.DEC 7/17 (п. 5).

78. Лансаротська конвенція також має положення (Стаття 25), що встановлюють юрисдикцію для правопорушень, вчинених за кордоном громадянами держави-учасниці на борту суден і літаків, зареєстрованих у державі-учасниці. Відповідні стандарти щодо торгівлі людьми (також застосовуються до дітей-жертв торгівлі людьми, особливо з метою сексуального насильства та експлуатації) можуть бути корисними в цьому питанні, беручи до уваги транскордонний елемент, який іноді зустрічається у випадках сексуального насильства та експлуатації дітей, а також прямий зв'язок між злочинами насильства над дітьми та сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми.⁶⁶
79. **Тому важливо забезпечити наявність у кримінальному законодавстві України та ефективного застосування відповідних положень, які чітко передбачають співпрацю між країнами походження жертв та країнами транзиту і призначення, включаючи можливість формування спільних слідчих груп та надання/обміну правовою допомогою.**

4.4. Презумпція неповноліття

80. Стаття 303 (3) (1) Проєкту змін вводить у законодавство принцип презумпції неповноліття, зазначаючи, що «якщо вік особи не встановлений, але є підстави вважати, що особа є дитиною, до встановлення віку цієї особи вона повинна отримувати захист, на який має право дитина відповідно до цього Закону та інших законодавчих актів». Процедури оцінки віку в Україні не переглядалися, оскільки це виходить за рамки цього Висновку.
81. Імовірно, вищезазначене положення є бажаним кроком для включення п. 2 Статті 11 Лансаротської конвенції у внутрішнє законодавство⁶⁷, що поширює належний

⁶⁶ Важливість співпраці, особливо у розслідуванні злочинів сексуального насильства та експлуатації дітей, підкреслюється в МС.DEC 5/08, п. 11, яке закликає до посилення співпраці національних правоохоронних органів та прокуратури з відповідними міжнародними органами, включаючи Інтерпол та Європол, а також із правоохоронними органами інших держав-учасниць, наприклад за допомогою офіцерів зв'язку або спільних слідчих груп, де це сприятиме підвищенню ефективності та результативності реагування кримінального судочинства. Ще одне обнадійливе посилення на обмін інформацією зроблено в МС.DEC/6 (4 грудня 2001 р.), де обмін інформацією заохочується з метою підсилення розслідування, правозастосування та запобігання злочинам. Міжнародне співробітництво щодо протидії торгівлі людьми детально регламентовано у Розділі 5 Типового закону СНД. Важливість співпраці країни походження і транзиту з країною експлуатації в процесі розслідування та обвинувачення висвітлюється в *цит. прим. 34* (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) та *цит. прим. 48* (Директива ЄС 2011/36/ЄС (преамбула 5)). Сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми зазначено в Конвенції РЄ проти торгівлі людьми як одна з трьох основних цілей.
⁶⁶ Європейський суд з прав людини підкреслив важливість міжнародної співпраці у знаковій справі *цит. прим. 12*, пп. 341-343, де встановив, що Росія та Кіпр несуть відповідальність за виплату компенсації за неефективне співробітництво у процедурі запобігання та розслідування.

⁶⁷ Презумпція неповноліття також включена в *цит. прим. 48* (Директива ЄС 2011/93/ЄС), Стаття 18, п. 3.

дітям захист на осіб, вік яких іще не встановлений і яких є підстави вважати дітьми. **Однак рекомендується доповнити вищезазначені запобіжні заходи юридичним формулюванням Факультативного протоколу в п. 2 Статті 8, де зазначено, що «Держави-учасниці забезпечують, щоб невизначеність щодо фактичного віку жертви не перешкоджала порушенню кримінального розслідування, включаючи розслідування, спрямовані на встановлення віку жертви»,** щоб більш комплексно розглянути наслідки, які оцінка віку може мати для процедур розслідування та захисту. **Слід також зазначити, що будь-які відповідні національні процедури оцінки віку повинні відповідати Статті 10 Конвенції РЄ проти торгівлі людьми та відповідній практиці Європейського суду з прав людини.⁶⁸**

РЕКОМЕНДАЦІЯ О.

Включити жорсткі правові положення, що встановлюють презумпцію неповноліття у випадку, якщо вік дитини не встановлений, та гарантують, що кримінальне розслідування може розпочатися без підтвердження віку особи, коли є підстави вважати, що особа може бути дитиною.

4.5. Захист приватного життя та даних

82. П. 1 Статті 31 законопроєкту про внесення змін починається із загального твердження, що «держава захищає від сексуального насильства дітей, які стали жертвами або свідками сексуального насильства». Жодної прямої згадки про захист приватного життя та персональних даних у ньому немає. Зазначається, що захист приватного життя, конфіденційності та персональних даних є надзвичайно важливим, і часто вразливість дітей-жертв посилюється шляхом публікації або розповсюдження інформації про особисте життя та особистих даних. Таке розповсюдження може спричинити для жертви небезпеку повторної експлуатації, повторної торгівлі людьми або помсти з боку винних.
83. Як Факультативний протокол, так і Лансаротська конвенція наголошують на необхідності захисту приватного життя, особи та іміджу жертв (Статті 8 і 31 відповідно). Лансаротська конвенція закликає держави-учасниці, відповідно до їх національного законодавства, вживати заходів щодо запобігання публічному розповсюдженню будь-якої інформації, яка може призвести до ідентифікації дітей-жертв (e), і відповідно, забезпечити уникнення будь-якого контакту з винним (g) та гарантувати їх фізичну безпеку (f).⁶⁹ У правовій сфері ЄС Директива

⁶⁸ Короткий зміст відповідних стандартів оцінки віку згідно з юриспруденцією Європейського суду з прав людини щодо статей 3 і 8 ЄКПЛ див. у Письмових поданнях від імені Центру AIRE, Голландської ради з питань біженців та Європейської ради з питань біженців і вигнанців у справі Дарбо та Камара проти Італії. No. 5797/17, доступно за посиланням <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles/Darboe%20Camara%205072017%20final%20INTERVENTION%20ONLY%20as%20sent.pdf>.

⁶⁹ Див. також аналогічні зобов'язання у законодавчій базі з протидії торгівлі людьми, у *цит.* прим. 6, *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), особливо Стаття 11, яка передбачає, що персональні дані повинні зберігатися та використовуватися відповідно до умов, передбачених Конвенцією РЄ про захист осіб стосовно автоматичної обробки персональних даних. Відповідні

ЄС про жертви (2012/29/ЄС) присвячує Статтю 21 захисту персональних даних, вводячи обов'язкове вжиття державою заходів щодо захисту жертви (особливо дитини-жертви) від неналежного розповсюдження її особистих даних, особистої цілісності, інформації, а Директива 2011/93 говорить про важливість захисту даних у преамбулі (50).

84. **Тому рекомендується пропонувати підвищений рівень захисту приватного життя, особистої інформації, персональних даних та ідентифікуючих характеристик дітей-жертв як під час судових або квазі-судових проваджень, так і на шляху до одужання, незалежно від рівня їхньої участі у вітчизняному кримінальному розслідуванні.** Для цього необхідно включити конкретні положення до Проєкту змін, а також розробити підвищений рівень безпеки для системи, де зберігаються такі дані. Питання щодо конфіденційності персональних даних слід включати до навчальних програм для спеціалістів.

4.6. Ідентифікація жертв

85. Ідентифікація дітей-жертв сексуального насильства та експлуатації розглядається у проєкті Статті 30² Закону «Про захист дітей» та в Проєкті змін. Немає конкретної згадки про методологію ідентифікації, а скоріше перехресне посилання на процедуру, затверджену Кабінетом Міністрів України. Крім того, є нечітка згадка про ряд органів влади, які повинні прийняти «спільний акт, що затверджує процедуру виявлення ознак сексуального насильства над дітьми, допиту дитини, яка є жертвою або свідком сексуального насильства, із використанням дружніх до дітей методів». ОБСЄ/БДПЛ не має доступу до процедури, на яку є перехресне посилання, і тому не може її коментувати, **однак можна рекомендувати, щоб майбутня процедура ідентифікації дітей, що постраждали від сексуального насильства або експлуатації, охоплювала наведені нижче пункти, відповідно до міжнародних та європейських законодавчих стандартів.** Крім того, стандарти Барнахуса, згадані вище в «Ефективному розслідуванні» у Частині 4.2, можуть надати корисні вказівки щодо захисту жертв та ідентифікації.
86. Стаття 12 Лансаротської конвенції закликає держави-учасниці вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб норми конфіденційності, встановлені внутрішнім законодавством, не створювали перешкод для можливості ідентифікації та повідомлення про потенційну дитину-жертву сексуальної експлуатації чи насильства. У п. 2 зобов'язання вжити необхідних заходів, щоб заохотити будь-яку особу, яка добросовісно знає або підозрює про сексуальну експлуатацію чи насильство над дітьми, повідомляти ці факти компетентним органам.⁷⁰ Директива ЄС 2011/93/ЄС відображає вищезазначене положення у Статті 16. МС.DEC/9/07, п. 5, пропонує, щоб

положення також включені в преамбулу 33 Директиви ЄС щодо протидії торгівлі людьми та п. 4 Статті 4 Типового закону СНД.

⁷⁰ Див. також відповідні стандарти торгівлі людьми, що накладають більш суворі та розширені зобов'язання, наприклад МС.DEC 14/06 наголошує у п. 6 (f) на важливості використання відповідної технології для ефективного розслідування кримінальних справ, *цит.* прим. 34, Стаття 10 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) присвячує окреме положення ідентифікації жертв, зокрема належно навченим державним органам у співпраці з іншими державами та відповідними допоміжними організаціями.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

держави-учасниці встановили спеціальні гарячі лінії для повідомлення про сексуальне насильство, включаючи сексуальну експлуатацію дітей в Інтернеті.⁷¹

87. Відповідно до вищевикладеного, з метою вдосконалення процедур ідентифікації дітей, що постраждали від сексуальної експлуатації чи насильства, зроблені наступні рекомендації (див. також частини 3.1 і 3.2 щодо підвищення обізнаності та навчання):
88. **Відповідно до рекомендацій ОБСЄ слід розглянути питання про створення національного контактного пункту для зниклих та експлуатованих дітей, який здійснюватиме перше реагування на фізичні та психологічні потреби постраждалих дітей з урахуванням статі, віку та травм. Також у відділеннях поліції повинні бути пункти зв'язку.⁷² Відповідно до Статті 12 Лансаротської конвенції владі рекомендують подбати про те, щоб їхнє національне законодавство та, зокрема, вимоги щодо конфіденційності для певних професій у тісному контакті з дітьми, не створювали перешкод для можливості повідомляти про потенційні випадки сексуального насильства або експлуатації дітей, де є обґрунтовані підстави вважати, що такий випадок має місце.**
89. **Рекомендується, щоб Україна прийняла чіткі, конкретні формулювання в рамках Проєкту змін, щоб заохотити будь-яку особу, яка добросовісно знає або підозрює про сексуальну експлуатацію чи насильство над дітьми, повідомляти ці факти компетентним службам. Слід розглянути питання про створення ефективної національної системи розгляду справ дітей, чітко визначаючи обов'язки та процедури ранньої ідентифікації, направлення, оцінки і реєстрації справ, а також те, якими є різні варіанти допомоги для дітей, які зазнали насильства та експлуатації. На всіх етапах найголовнішою є потреба у пошуку довготривалого рішення в інтересах дитини.⁷³**
90. Інші рекомендації включають державно-приватне партнерство, поліцію під керівництвом громади, соціальну роботу на рівні громади, співпрацю з іншими державами і громадянським суспільством та створення мультидисциплінарних робочих груп для превентивного виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із експлуатацією чи насильством над дітьми.

4.7. Надання медичної, соціальної та психологічної допомоги

91. Проєкт змін передбачає у п. 2 Статті 30 «надання медичної, соціальної та психологічної допомоги таким дітям». Далі вказується, що така допомога повинна здійснюватися «у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України». Коментування цих процедур виходить за рамки цього Висновку. Хоча це законодавче положення є важливою відправною точкою, воно не містить конкретної згадки про безоплатну допомогу, перелік доступних послуг чи згадки про найкращі інтереси дитини або врахування думок, потреб та проблем дитини-жертви відповідно до міжнародних та європейських правових стандартів.

⁷¹ Подібні положення щодо звітності можна знайти в МС.DEC/15/06, п. 13.

⁷² *цит.* прим. 8 відповідно до (Підсумковий звіт додаткової зустрічі з питань людського виміру «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей»), с. 5.

⁷³ Там само

92. Надання психомедичної допомоги дітям, що постраждали від сексуального насильства або експлуатації, регулюється Статтею 9 Факультативного протоколу, в якій зазначено, що держави-учасниці повинні забезпечувати «всю належну допомогу жертвам таких правопорушень, включаючи їх повну соціальну реінтеграцію та повне фізичне і психологічне одужання». Стаття 14, п. 1⁷⁴ Лансаротської конвенції відображає це положення і додатково додає, що «заходи, вжиті відповідно до цього пункту, повинні належно враховувати погляди, потреби та загрози дитини» (положення, яке, зі свого боку, відображає Статтю 12 КПД ООН та Статтю 24 Хартії ЄС про основні права). Важливо, що п. 4 Статті 14 поширює надання допомоги, за потреби, на осіб, близьких до жертви (особливо невідкладної психологічної допомоги). **Додатково до вищезазначеного, Стаття 13 Лансаротської конвенції закликає держави-члени встановити лінії довіри для захисту та підтримки жертв. Нарешті, також слід взяти до уваги Статтю 3 КПД ООН, яка вводить принцип найкращих інтересів дитини.**⁷⁵ Стаття 18 Директиви ЄС 2011/93/ЄС також вводить принцип найкращих інтересів дитини в рамках концепції захисту дітей-жертв. МС.ДЕС 9/07, п. 8, закликає держави сприяти правовому захисту, допомозі, належній медичній допомозі, реабілітації і програмам інтеграції дітей-жертв та, де це доречно, забезпечити безпечне повернення дітей, які піддалися торгівлі на міжнародному рівні. МС.ДЕС 7/17, п. 2, закликає держави застосувати підхід, що орієнтований на жертви та враховує травми, відповідні гендерні проблеми хлопчиків і дівчаток, працює в найкращих інтересах дитини та цілком поважає права людини і основні права та свободи дітей-жертв.⁷⁶
93. Крім того, рекомендується, щоб у центрі цього законодавчого положення була дитина, а також прямі згадки про найкращі інтереси дитини, її погляди, потреби та проблеми відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Слід підкреслити право дитини бути почутою. Крім того, слід запропонувати поширення відповідних служб допомоги, особливо екстреної психологічної допомоги, на осіб, наближених до жертви, яким вона може бути корисною.
94. Відповідно до Статті 13 Лансаротської конвенції, державні органи повинні забезпечити інші заходи, необхідні для заохочення та підтримки створення інформаційних і допоміжних служб, таких як телефонні лінії допомоги дітям (телефон або Інтернет), які можуть надавати консультації абонентам конфіденційно або з належним урахуванням їх анонімності. Ці лінії допомоги, як зазначено в попередніх частинах, також повинні мати можливість повідомляти про випадки насильства чи експлуатації.
95. **Для вдосконалення п. 2 Статті 30 Проєкту змін рекомендується впроваджувати гендерно- та інвалідо-чутливий підхід і впорядковувати його протягом надання всіх згаданих послуг, а також усвідомлення вікової відповідності.** Особливу увагу слід також приділити тим жертвам, чиє здоров'я

⁷⁴ Див. також *цит.* прим. 9, Стаття 11.

⁷⁵ Див. також відповідні правові стандарти торгівлі людьми, що охоплюють більш детальні положення щодо соціальної/психологічної та медичної допомоги: *цит.* прим. 6, Стаття 6, Стаття 12 *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), *цит.* прим. 8 (МС 5/08), п. 6 та Стаття 11, п. 5 Директиви ЄС щодо протидії торгівлі людьми.

⁷⁶ Важливі вказівки щодо правильного застосування відповідних правових стандартів можна знайти в Інформаційному кодексі поведінки щодо травм, складеному Фондом Хелен Бамбер, доступному за адресою <http://www.helenbamber.org/wp-content/uploads/2019/01/Trauma-Informed-Code-of-Conduct.pdf>.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

особливо нестабільне, або особливо вразливим дітям, наприклад дітям-мігрантам.⁷⁷ (Див. також Частина 3.2 вище).

4.8. Доступ до юридичної інформації, консультування та допомоги дітям

96. Запропонований пакет проєктів змін не передбачає безоплатної правової допомоги дітям-жертвам сексуального насильства чи експлуатації, а також інших гарантій, спрямованих на захист дітей-жертв сексуального насильства чи експлуатації в аспекті правової допомоги.
97. Стаття 8 Факультативного протоколу включає ряд гарантій щодо доступу до правової інформації, консультування та допомоги, зокрема необхідність адаптації проваджень до вразливості дитини (1a), надання дітям детальної інформації щодо стану судового процесу та їхнього статусу в ньому (1b), дозволяючи підтримку дітей під час провадження (1d), дозволяючи висловлення їхніх поглядів та думок (1c) і враховуючи їхні найкращі інтереси (п. 3), а також захищаючи їх безпеку та захист у будь-який час. У Статті 31, п. 3, Лансаротська конвенція закликає держави-учасниці забезпечити потерпілим безкоштовний доступ до правової допомоги та, коли це можливо, статус сторін кримінального провадження.⁷⁸ Вона також перелічує низку інших відповідних гарантій за Факультативним протоколом у Статті 31.1 (a) (b) (c) (d) та 2. Примітно, що п. 6 Статті 31 закликає держави-учасниці забезпечити, щоб вся інформація, що надається потерпілим, надавалась у доброзичливій до дітей формі з урахуванням віку і зрілості дитини та мовою, яку вони можуть зрозуміти. Лансаротська конвенція також перелічує конкретні гарантії щодо проведення співбесід із дитиною у Статті 35 та запобіжні заходи, які стосуються ведення кримінального судового провадження, у Статті 36.⁷⁹ Важливість правового захисту видно у МС.ДЕС 9/07, п. 8. Відповідні положення Директиви ЄС 2011/93/ЄС можна знайти у Статтях 18, 19 і 20. Тут для забезпечення оптимальних стандартів захисту дітей-жертв також можуть бути

⁷⁷ Відповідно до *цит.* прим. 8 (Підсумковий звіт Додаткової зустрічі з питань людського виміру «Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей») с. 5.

⁷⁸ Див. також відповідні стандарти торгівлі людьми: *Цит.* прим. 6, Стаття 6.2 (інформація жертвам про відповідні провадження, а також інша допомога), Стаття 6, п. 3 (консультування та інформація мовою, яку вони розуміють), *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми), Стаття 1, п. 1 (b), Типовий закон УНП ООН, Стаття 21, п. 2 та Директива ЄС про протидію торгівлі людьми, Стаття 12 про юридичне консультування і представництво, які надаються безкоштовно, коли жертва не має достатніх засобів. Подібні положення можна знайти в Типовому законі СНД.

⁷⁹ Див. також відповідні стандарти торгівлі людьми для дітей *цит.* прим. 6, п. 4 Статті 6, де наголошується, що держави повинні враховувати особливі потреби дітей, включаючи відповідне житло, освіту та догляд. На рівні ОБСЄ План дій ОБСЄ містить конкретні гарантії щодо дітей, які постраждали від торгівлі людьми згідно з Розд. V п. 10. МС.ДЕС 5/08 конкретно говорить у п. 7 про дітей-жертв із прямим посиланням на принципи найкращих інтересів дитини, недискримінації та права дитини бути почутою. *Цит.* прим. 8 (МС. ДЕС 6/18) та (7/17), а також РС.ДЕС/685 (п. 6-13) містять додатковий розширений перелік запобіжних заходів, які державам-членам рекомендується застосовувати щодо дітей. На регіональному рівні, *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) містить кілька конкретних положень про захист і допомогу дітям-жертвам торгівлі людьми, наприклад, Стаття 10, яка, серед іншого, передбачає представництво законним опікуном при ідентифікації жертви торгівлі людьми та встановлення особи/національності дитини та місця проживання її сім'ї (якщо це відповідає найкращим інтересам дитини). Директива ЄС щодо протидії торгівлі людьми передбачає у Статті 14 конкретну допомогу та підтримку дітям, які постраждали від торгівлі людьми. Конкретні гарантії щодо дітей чітко визначені у всьому Типовому законі СНД.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

використані принципи моделі Барнахуса, про які йдеться в «Ефективному розслідуванні» у частині 4.2.

98. З метою забезпечення гармонізації національного законодавства із зазначеними вище стандартами рекомендуються такі запобіжні заходи:
99. Рекомендується забезпечити надання правової допомоги адвокатами, які мають спеціальний досвід у цій галузі права. **Юридична допомога повинна бути безкоштовною, якщо це виправдано (згідно з формулюванням Статті 31 (3) Лансаротської конвенції).**⁸⁰ Така юридична допомога повинна включати інформацію, відповідно до Статті 6 Палермського протоколу, про відповідні судові й адміністративні провадження, та повинна забезпечувати розгляд їх думок і проблем на відповідних стадіях слухань. Крім того, відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справах *A та B проти Хорватії*, у разі суперечливих інтересів у законному представництві батьків та дітей у судовому процесі слід призначити окремого, доброзичливого до дитини адвоката, який представлятиме дитину.⁸¹
100. **Відповідно до Статті 2 Лансаротської конвенції, а також Статті 6 Палермського протоколу й вимоги надати належну допомогу та вирішити конкретні занепокоєння, дотримання принципу недискримінації дітей-жертв сексуальної експлуатації повинно забезпечуватися протягом усієї ідентифікації та процедури одужання, включаючи судовий розгляд.** Зокрема, слід гарантувати залучення фахівців, які пройшли підготовку щодо дітей-жертв сексуальної експлуатації, на всіх етапах ідентифікації та надання послуг жертвам сексуальної експлуатації, а саме: на етапі слідчих співбесід, як частину судових слухань та допомоги. Під час судових слухань рекомендується забезпечити присутність фахівця, який захищатиме права дітей та забезпечить недискримінацію дітей, що постраждали від сексуальної експлуатації.
101. У всіх діях, що стосуються дітей, незалежно від того, чи вони здійснюються державними чи приватними установами соціального захисту, судами, адміністративними чи законодавчими органами, **найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговими, відповідно до Статті 3 КПД ООН.**⁸²
102. **Рекомендується індивідуальна оцінка особливих обставин кожної конкретної дитини-жертви з урахуванням її поглядів, потреб та проблем з метою пошуку довготривалого рішення для дитини.**⁸³
103. При необхідності слід швидко призначити опікуна чи представника дитини, яка стала жертвою сексуального насильства чи експлуатації людей. Далі важливо визнати, що члени родини та родичі можуть бути прямо чи опосередковано причетними до насильства та експлуатації дитини. **Тому в цих випадках**

⁸⁰ Цит. прим. 31, п. 226.

⁸¹ Європейський суд з прав людини, *A і B проти Хорватії*, (Заява № 7144/15), п. 112, з посиланням на п. 83.

⁸² Те саме зобов'язання встановив також Європейський суд з прав людини у справі *A та B проти Хорватії*, п. 112, з посиланням на п. 83.

⁸³ Визначення довготривалого рішення для дитини див. у Загальному коментарі КПД ООН № 6, доступному за посиланням: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC6.pdf>, у поєднанні з «принципом найкращих інтересів дитини», який міститься в КПД ООН. У контексті цього Огляду довготривале рішення для сексуально експлуатованої дитини означало б рішення, яке веде до соціальної інтеграції.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

необхідно встановити процедури тимчасового або остаточного припинення дії батьківських прав та визначення і призначення законних опікунів над дитиною, а також забезпечення розміщення у безпечному та відповідному притулку/житлі.⁸⁴

104. Відповідно до Лансаротської конвенції (Статті 35 і 36) і Директиви ЄС про боротьбу із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією, пропоновані гарантії повинні включати:⁸⁵

- (a) Співбесіди з дитиною-жертвою проводяться без необґрунтованої затримки після повідомлення фактів компетентним органам;
- (b) Співбесіди з дитиною-жертвою проводяться, за необхідності, у приміщеннях, призначених або пристосованих для цієї мети;
- (c) Співбесіди з дитиною-жертвою проводяться навченими для цього фахівцями або з їх залученням;
- (d) Ті самі особи, якщо можливо і де доречно, проводять усі співбесіди з дитиною-жертвою;
- (e) Кількість співбесід максимально обмежена і вони проводяться, лише коли це конче необхідно для кримінального розслідування та провадження;
- (f) Дитину-жертву може супроводжувати її законний представник або, за необхідності, обрана нею доросла особа, якщо щодо цієї особи не було прийнято обґрунтоване рішення;
- (g) Суд може постановити проходити слухання без присутності громадськості;
- (h) Суд може постановити, щоб дитина-жертва була заслухана в залі суду без її присутності, зокрема за допомогою відповідних комунікаційних технологій;
- (i) Держава повинна вжити необхідних заходів в інтересах дітей-жертв та з урахуванням інших найважливіших інтересів, щоб захистити приватність, особу та імідж дітей-жертв, а також запобігти публічному розповсюдженню будь-якої інформації, яка може призвести до їх ідентифікації.

4.9. Забезпечення фізичного захисту у кримінальному провадженні

105. У наданому тексті Проєкту змін не міститься жодних згадок про будь-які практичні заходи, які можуть бути вжиті під час кримінального провадження для забезпечення фізичного, психічного та психологічного благополуччя дитини, яка стала жертвою сексуальної експлуатації чи насильства.

106. Факультативний протокол у Статті 8 (f) конкретно говорить про безпеку дітей-жертв, а також їхніх родин та свідків від їх імені. Лансаротська конвенція містить загальні положення про практичний захист у п. 1 (f) Статті 31 та спеціальні заходи у п. 3 Статті 14, коли експлуатація чи насильство походить із родинного оточення дитини (включаючи вилучення дитини із родинного середовища або усунення винного). Директива ЄС 2011/93, Стаття 19, п. 1, підкреслює важливість допомоги та підтримки під час та протягом періоду після кримінального провадження, тоді як п. 2 наголошує, що ця підтримка повинна бути безумовною і

⁸⁴ Опіка над дітьми, позбавленими піклування: Довідник із підсилення Систем опіки для забезпечення особливих потреб дітей-жертв торгівлі людьми, Агентство Європейського Союзу з основних прав, 2015 р., https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-guardianship-children_en.pdf, с. 25-28.

⁸⁵ цит. прим. 48, Стаття 20 (Директива 2011/93/ЄС).

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

не залежати від готовності дитини співпрацювати у кримінальному розслідуванні, переслідуванні або судовому розгляді. У подібний спосіб Директива ЄС щодо жертв передбачає «Право на захист» у Статті 18, згідно з якою держави-члени повинні забезпечити доступність заходів щодо захисту жертв та членів їхніх родин від вторинної і повторної віктимізації, залякування та помсти, зокрема від ризику емоційної і психологічної шкоди, а також для захисту гідності жертв під час допиту та дачі показів (...). Відповідні міжнародні та європейські правові стандарти проти торгівлі людьми також містять положення про такий безумовний захист.⁸⁶ Цікаві вказівки щодо порівняльної правової системи також можна знайти в парадигмі G.R.A.C.E Court у США⁸⁷ (спеціалізований суд, присвячений потребам дітей, яких визнано жертвами комерційної сексуальної експлуатації та торгівлі робочою силою).

107. Відповідно до розглянутих вище правових стандартів, забезпечення **захисту дитини-жертви під час кримінального провадження повинно бути безумовним**, тривати протягом усього періоду провадження та з урахуванням конкретних фізичних і психологічних потреб конкретної жертви, щоб жертва могла цілком одужати й отримати захист.
108. Захист, який надається протягом і після кримінального провадження, повинен бути зосереджений на потребах дитини-свідка та повинен бути адаптований до (можливо, мінливих) потреб дитини у захисті протягом процесу. Захист повинен бути доступний також родині дитини, якщо необхідно, та свідкам від їх імені.
109. **Відповідно до міжнародних та європейських правових стандартів, державі рекомендується діяти на випередження для забезпечення того, щоб фізичний, психологічний та емоційний захист був доступний жертві безкоштовно** протягом усього строку кримінального провадження, щоб гарантувати, що жертва

---

⁸⁶ *цит.* прим. 6 та *цит.* прим. 34 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) наголошують, що потреби жертв у безпеці та захисті повинні бути належно враховані (п. 5 Статті 6 та п. 2 Статті 2 відповідно). *цит.* прим. 34 Стаття 28 (Конвенція РЄ проти торгівлі людьми) конкретно передбачає, що держави повинні забезпечувати ефективний і належний захист від можливої помсти чи залякування під час та після розслідування і переслідування винних жертвам, особам, що повідомляють про кримінальні правопорушення, або в інший спосіб співпрацюють із органами слідства або прокуратури, свідкам та, де необхідно, членам родин жертв та свідків. Такий захист може включати фізичний захист, переїзд, зміну особи та допомогу в отриманні роботи. Відповідно до п. 4 Статті 28, за необхідності, захист поширюється на членів груп, фондів, асоціацій або неурядових організацій, які спрямовані на боротьбу з торгівлею людьми чи захист прав людини, якщо вони допомагають або підтримують потерпілих під час кримінального провадження щодо злочин торгівлі людьми. Два міжнародні правові інструменти не містять жодних «умов» для надання такої допомоги.

⁸⁷ У практиці G.R.A.C.E Court суддів у справах неповнолітніх інструктують, що вони повинні знати про проблеми безпеки, які можуть виникнути, якщо до них надходить справа, яка передбачає можливі дії з торгівлі людьми. Наприклад, торговцем людьми може бути член родини або опікун, який може знаходитись у залі суду, через що жертва торгівлі людьми не бажає відповідати на певні питання. Судді також повинні бути уважними до розташування дитини. Якщо дитина є вдома, вона може бути там, де проживає торговець людьми. Якщо дитину помістять у місці утримання неповнолітніх під вартою або в закладі для неповнолітніх, вона може завербувати нових жертв. Робота з жертвами торгівлі людьми охоплює багато аспектів, і суддям у справах неповнолітніх надають інформацію в Довіднику, щоб вони могли знати та бути готові до того, що їм слід враховувати при розгляді справи жертви. Для отримання додаткової інформації про G.R.A.C.E Court див. <https://www.jud11.flcourts.org/G.R.A.C.E-Court>.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

не зазнає залякування, помсти або іншої пов'язаної шкоди, а її гідність буде захищена.⁸⁸

4.10. Компенсація та юридична адреса

110. У Проєкті змін немає жодних згадок про питання безоплатної правової допомоги щодо отримання компенсації за насильство над дітьми та злочини сексуальної експлуатації дітей (грошові або нематеріальні). Отримання компенсації є найважливішою частиною психосоціальної реабілітації жертви відповідно до міжнародно-правових стандартів, і тому має бути відображено в Проєкті змін відповідно до наведених нижче принципів:
111. Діти-жертви сексуального насильства або сексуальної експлуатації мають право на компенсацію. Компенсація передбачає компенсацію матеріальних і нематеріальних шкод, яких зазнала дитина, що піддалася насильству та експлуатації. Незважаючи на те, що в Лансаротській конвенції не знайдено жодної прямої згадки про це право, Стаття 9 Факультативного протоколу прямо говорить про це право, що держава «повинна забезпечити, щоб усі діти, які стали жертвами злочинів, описаних у цьому Протоколі, мали доступ до належних процедур, щоб без дискримінації отримати компенсацію шкоди від осіб, відповідальних за законом». Стаття 8 Факультативного протоколу також наголошує на необхідності уникнення державами-учасницями зайвих зволікань з розглядом справ та виконанням наказів чи указів, що передбачають компенсацію дітям-жертвам. Стаття 20 Директиви ЄС 2011/93/ЄС стосується права дитини-жертви на компенсацію. Європейський суд з прав людини у справі *K.U. проти Фінляндії* наголосив, що для того, щоб запропонований жертві захист був практичним та ефективним, повинна бути передбачена можливість вимагати від винного фінансової компенсації.⁸⁹ Нарешті, варто зазначити, що всі міжнародні та європейські стандарти щодо торгівлі людьми згадують про право на компенсацію, що включає як компенсацію судових витрат, так і суми моральної та іншої довгострокової матеріальної шкоди.⁹⁰
112. Щоб забезпечити ефективну можливість отримати компенсацію дітям-жертвам сексуальної експлуатації та насильства, доступ до безкоштовної правової допомоги може виявитись важливим. Отже, **Проєкт змін повинен розглянути питання про введення положень щодо швидкого та ефективного доступу до безоплатної правової допомоги, експертного юридичного консультування та юридичного представництва з метою вимагання компенсації**, незалежно від форми експлуатації чи насильства, яких зазнала дитина. **Далі Проєкт змін повинен прямо передбачати доступ потерпілого до наявних програм або коштів**, призначених для компенсації жертвам насильницьких умисних злочинів; і відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі *Ранцев*

⁸⁸ *G.U. проти Туреччини*, Заява № 16143/10, пп. 71-72.

⁸⁹ *цит. прим. 60 K.U. проти Фінляндії*, п. 47.

⁹⁰ Див., напр., п. 6 Статті 6 Палермського протоколу, Статті 12 і 17 Директиви ЄС про боротьбу з торгівлею людьми та Директиву 2004/80/ЄС про компенсацію жертвам злочинів, п. 10 MC/DC 05/08 та п. 123 рішення Європейського суду з прав людини в *цит. прим. 52 Чоудюрі та інші проти Греції вище*, де висвітлюється право потерпілих отримувати компенсацію від винуватців правопорушення та створення державного фонду компенсації жертвам. Див. також *цит. прим. 12*, п. 428, де компенсація присуджувалась родині жертви, оскільки жертва померла.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

проти Кіпру та Росії, компенсації родині жертви у разі заподіяння жертві непоправної шкоди; і, нарешті, створення Державного фонду компенсацій.

5. ОСТАТОЧНІ КОМЕНТАРІ

5.1. Гендерно-нейтральний законопроект

113. Зазначається, що в цілому в Проєкті змін використовується гендерно нейтральна термінологія. Створена міжнародна практика вимагає, щоб законодавство розроблялось у гендерно нейтральній формі.⁹¹ Рекомендується, коли це можливо, адаптувати згадки про посадових осіб або певні категорії осіб із використанням гендерно нейтрального слова, якщо це можливо. Як альтернатива, замість однини можна використати форму множини відповідного іменника (наприклад, [лікарі...]), або рекомендується використовувати слова як чоловічого, так і жіночого роду.⁹²

5.2. Оцінка впливу та активний підхід

114. Важливо зазначити, що новий закон повинен пройти консультативний процес відповідно до зобов'язань ОБСЄ, який вимагає прийняття законодавства «в результаті відкритого процесу, що відображає волевиявлення народу безпосередньо або через його обраних представників» (Московський документ 1991 р., п. 18.1).⁹³

115. Щоб консультації щодо проєктів законодавства та політики були ефективними, вони повинні бути всеосяжними та давати достатньо часу для підготовки і подання рекомендацій щодо законопроектів; держава повинна також забезпечити належний і своєчасний механізм зворотного зв'язку, за допомогою якого органи державної влади повинні розглядати і реагувати на доповнення.⁹⁴ Згідно з рекомендаціями міжнародних і регіональних органів та передовою практикою на території ОБСЄ, публічні консультації, як правило, тривають від, як мінімум, 15 днів до двох або трьох місяців, хоча їх слід продовжувати за необхідності, беручи до уваги, серед іншого, характер, складність та розмір пропонованого законопроекту і супровідних даних/інформації.⁹⁵ Щоб гарантувати ефективну участь, механізми консультацій повинні передбачати участь на ранній стадії та протягом усього процесу,⁹⁶ тобто не лише тоді, коли проєкт готується

⁹¹ Див., напр., Економічна та соціальна комісія ООН для Західної Азії (ЕКЗА), Гендерно чутлива мова (2013), <https://unswap.unwomen.org/UNEntity/ViewDocument?FileName=Annex16__23201435437.pdf> [скопійуйте та вставте вебпосилання в браузер]>.

⁹² Див., напр., ОБСЄ/БДПЛ, Звіт про оцінку законодавчого процесу в Республіці Вірменія (жовтень 2014 р.), пп. 47-48, <<http://www.legislationline.org/documents/id/19365>>.

⁹⁴ Див., напр., Рекомендації щодо посилення участі асоціацій у громадських процесах прийняття рішень (від учасників Форуму громадянського суспільства, організованого ОБСЄ/БДПЛ на полях Додаткового засідання з питань людського виміру 2015 року щодо свобод мирних зібрань та асоціацій), Відень, 15-16 квітня 2015 р., <<http://www.osce.org/odihr/183991>>.

⁹⁵ Див., напр., ОБСЄ/БДПЛ, Висновок щодо проєкту Закону України «Про публічні консультації», 1 вересня 2016 р., пп. 40-41, <<http://www.legislationline.org/documents/id/20027>>.

⁹⁶ Див., напр., ОБСЄ/БДПЛ, Настанови щодо захисту правозахисників (2014), Розділ II, Підрозділ G про право брати участь у державних справах, <<http://www.osce.org/odihr/119633>>.

Юридичний висновок щодо Проєкту змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)

відповідними міністерствами, а й коли він обговорюється в Парламенті (наприклад, шляхом організації громадських слухань). Громадські консультації є засобом відкритого та демократичного управління; вони підвищують прозорість і підзвітність державних установ та сприяють виявленню потенційних колізій до прийняття закону.⁹⁷ Проведені в такий спосіб обговорення, що дають змогу проводити відкриту і всеосяжну дискусію, підвищують розуміння всіма зацікавленими сторонами різних факторів та посилять довіру до прийнятого закону. Зрештою, це також сприяє вдосконаленню імплементації законів після прийняття.

116. У світлі вищевикладеного, українському законодавцю пропонується забезпечити подальші всеосяжні, широкі та ефективні консультації щодо Законопроєкту, відповідно до викладених вище принципів, на всіх етапах законотворчого процесу.

[КІНЕЦЬ ТЕКСТУ]

---

⁹⁷ Там само